

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
ΔΠΜΣ: Τομέας Χωροταξίας-Πολοδομίας
Ακαδημαϊκό Έτος 2014-2015
Εξάμηνο, Εαρινό
16/07/2015

Μάθημα

Όψεις του Αστικού Τοπίου στο Δημόσιο Χώρο

Ιστοσελίδα μαθήματος: <http://courses.arch.ntua.gr/View.aspx?i=108617>

Διδάσκοντες

Α. Αραβαντινός
aaravantinos@arch.ntua.gr

Σ. Μαυρομμάτη
smavrommati@arch.ntua.gr

Γ. Πολύζος
gpolyzos@central.ntua.gr

Ε. Χανιώτου
hhaniotou@arch.ntua.gr

Σπουδάστρια

Βικτωράτου Άλκηστη-Ελένη
aevictoratou@gmail.com

Θέμα Εργασίας

Τοπία καλλιέργειας στην Αττική του 2015 και ιδεολογικοί
διαχωρισμοί των φυσικών τοπίων της πόλης

Π ε ρ ι ε χ ό μ ε ν α

1. Υπόθεση Εργασίας-Αντικείμενο Εργασίας-Μεθοδολογία.....	3
2. Neil Smith: σχετικά με την ιδεολογία της φύσης	5
3. Αστικές καλλιέργειες και κρίση.....	12
4. Αστικές καλλιέργειες στην Αττική: Μια γενική θεώρηση.....	18
5. Δημοτικοί κήποι Αμαρουσίου	20
6. Δημοτικός κήπος Καισαριανής.....	25
7. Συμπεράσματα	28
8. Βιβλιογραφία	34

1. Υπόθεση Εργασίας-Αντικείμενο Εργασίας-Μεθοδολογία

Οι Αστικές καλλιέργειες αφορούν ένα φαινόμενο με μακρά ιστορική παράδοση που έχει αναδυθεί και έχει παίξει ουσιαστικό ρόλο τόσο σε πολύ διαφορετικές πόλεις μεταξύ τους (από το Ντιτρόιτ και την Αβάνα μέχρι τη Μαδρίτη και το Βερολίνο αλλά πλέον και σε κινεζικές πόλεις) όσο και σε διαφορετικές ιστορικές συγκυρίες. Δεν είναι λίγες οι **αφηγήσεις που μας διδάσκουν πως οι αστικές καλλιέργειες συνήθως αναπτύσσονταν σε καιρούς ταραχώδεις που όταν όμως ομαλοποιούνταν ξανά οι συνθήκες είναι και τότε που αφαιρούνταν από την εργαλειοθήκη του αστικού σχεδιασμού και εκτοπίζονταν εκ νέου από τις πόλεις**. Αλλά πέρα από τη σύνδεσή τους με τις χρονικές αυτές τομές και τη δυνατότητά τους να λειτουργούν σαν καταλύτες σε συνθήκες εκτάκτου ανάγκης, οι αστικές καλλιέργειες συνδέονται επίσης **με το κρίσιμο πρόβλημα του περιβάλλοντος, την ανάγκη για μια βαθύτερη επανασύνδεση των κατοίκων των πόλεων με τη φύση εντός του αστικού περιβάλλοντος** αλλά και με το **οξύ διατροφικό ζήτημα**.

Υπάρχουν διάφορες μορφές αστικής καλλιέργειας που μπορεί να εμφανίζονται παράλληλα στην ίδια την πόλη. Στην εργασία αυτή επικεντρωνόμαστε στα είδη αστικών καλλιεργειών που διαμορφώνουν ένα είδος κοινότητας με την ευρεία έννοια του όρου ή που ευνοούν τις συνθήκες για την ανάδυση και την τόνωση την έννοιας της κοινότητας. *(ως εκ τούτου, αποκλείονται αυτές οι αστικές καλλιέργειες που αναπτύσσονται από ατομικές πρωτοβουλίες στις ταρατσες κτηρίων ή ιδιωτικά στις αυλές, στα μπαλκόνια κ.λπ.)* **Και τούτο διότι, ένας απώτερος στόχος θα μπορούσε να είναι η διερεύνηση του πως αυτού του είδους οι κοινότητες μπορούν να δημιουργήσουν διαφορετικά φυσικά τοπία μέσα στην πόλη αλλά και να εμπλουτίσουν το ήδη υπάρχον τοπίο των πόλεων με ίσες αξιώσεις όπως για παράδειγμα τα γνωστά σε όλους μας αστικά πάρκα.** Είναι άλλωστε πολύ διαφορετικό το «φυσικό» τοπίο που διαμορφώνεται από μία αστική ανάπλαση της τεχνικής υπηρεσίας του Δήμου **από το φυσικό τοπίο που είναι αποτέλεσμα πεδίου καθημερινής εργασίας, συνεργασίας και μοιράσματος μεταξύ των μελών μιας μικρής κοινωνίας.** Οι αστικοί λαχανόκηποι είναι από τη φύση τους **«Συμμετοχικά Φυσικά Τοπία»** ακόμα και αν έχουν προκύψει από σχεδιασμό σε υψηλότερο επίπεδο και αυτό γιατί παράγονται και αναπαράγονται συλλογικά. Είναι επίσης **στόχος, να διερευνηθεί σε ιδεολογικό επίπεδο και σ' ένα πολύ πρωταρχικό στάδιο, η αιτία του παραγκωνισμού αυτών των προσπαθειών για τις αστικές καλλιέργειες, παρόλο που είναι τόσο γνωστά και ευρέως διαδομένα τα ευεργετικά τους αποτελέσματα για την κοινωνία και τις πόλεις.** Ένας παραγκωνισμός που συνήθως παρατηρείται, όπως ήδη επισημάνθηκε, **όταν εκλείψουν οι έκτακτες συνθήκες που μπορεί να επιβάλουν ακραία γεγονότα ή καταστάσεις.** Ένας παραγκωνισμός που δεν έχει σχέση μόνο με τις δυνάμεις που ασκούν οι πιέσεις της αγοράς μέσω των αξιών γης αλλά και με το πως **«διαβάζονται» και τι είδους «συνειρμούς» δίνονται στα τοπία**

των αστικών καλλιεργειών και στις μικρές κοινωνίες που αναπτύσσονται γύρω απ' αυτά. Τέτοιου είδους δε νοηματοδότησεις μπορεί, ως ένα βαθμό, να αποτελούν και την ιδεολογική επικάλυψη για την άσκηση των πιέσεων της αγοράς.

Εντός λοιπόν αυτών των πλαισίων, **αντικείμενο της μικρής αυτής εργασίας θα αποτελέσουν οι αστικές καλλιέργειες που οργανώθηκαν «από τα πάνω» και που αναπτύχθηκαν σαν εργαλείο της τοπικής αυτοδιοίκησης για την απορρόφηση των κοινωνικών ανισοτήτων και την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης για τις ελληνικές πόλεις από το 2008/2009 και έπειτα.** Οι πρώτοι θεσμοθετημένοι λαχανόκηποι σε διάφορους δήμους ανά την Ελλάδα ξεκίνησαν ωστόσο, γύρω το 2012. **Η ανάλυση επίσης στρέφεται γύρω από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα εγχειρήματα σε σχέση με την «εικόνα» τους και ως εκ τούτου την αποδοχή τους από τους κατοίκους των πόλεων. Και είναι αυτές οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι αστικές καλλιέργειες με αποτέλεσμα να αποκαλύπτουν και τους ιδεολογικούς διαχωρισμούς σε σχέση με τα «φυσικά» τοπία της πόλης.**

Μεθοδολογικά, ως βάση για την κατανόηση των ιδεολογικών αυτών διαχωρισμών η γράφουσα καταφεύγει στην ανάλυση του γεωγράφου Neil Smith για τη φύση και την παραγωγή της φύσης σε σχέση με την κοινωνία. Η εν λόγω ανάλυση επιλέγεται καθώς ρίχνει άπλετο φως στο ζήτημα της αφαίρεσης του νοήματος της εργασίας απ' τρόπο που παράγεται η σκέψη για τη φύση αφενός και αφετέρου από την παραγωγή¹ της ίδιας της φύσης. Το σκεπτικό του Neil Smith επιλέχθηκε καθώς κρίθηκε πως δίνει μια ισχυρή βάση για να ξεκλειδώσει κανείς τον τρόπο που «διαβάζονται» τα φυσικά τοπία των πόλεων είτε αυτών που διαμορφώνονται από τις αστικές καλλιέργειες είτε αυτών που διαμορφώνονται από-αυτά που θα αποκαλούσαμε μ' έναν χαλαρό τρόπο- κλασικά αστικά πάρκα.

Η επικέντρωση για λόγους πρακτικούς-μικρό χρονικό διάστημα και περιορισμένη έκταση της εργασίας-γίνεται στους δύο δημοτικούς λαχανόκηπους του Αμαρουσίου και τον εξαιρετικά βραχύβιο δημοτικό λαχανόκηπο της Καισαριανής. Άρα, ακολουθείται η λογική της μελέτης περίπτωσης σε συνδυασμό με μικρές συνεντεύξεις ατόμων κλειδιών στα εν λόγω δύο εγχειρήματα. Εκτός όμως από τις συνεντεύξεις, κρίθηκε σκόπιμο κατά τη διάρκεια της εργασίας, να διερευνηθεί και ο λόγος που αναπτύσσεται στα δελτία τύπου των δύο Δήμων, στις ανακοινώσεις άλλων επίσημων φορέων που σχετίζονται άμεσα με τα εγχειρήματα αυτά και στα κείμενα-απόψεων κατοίκων που αν και αναρτώνται στις προσωπικές τους ηλεκτρονικές σελίδες είναι sites/blogs μεγάλης επισκεψιμότητας. Στους λόγους και στα κείμενα αυτά θα μπορούσε κανείς να πει ότι ψηλαφίζονται και οι βασικοί ιδεολογικοί διαχωρισμοί όπως παρουσιάζονται και στην

¹ Σύμφωνα με την ανάλυση του N.S. η φύση όπως την γνωρίζουμε σήμερα είναι αποτέλεσμα παραγωγής.

ανάλυση της ιδεολογίας της φύσης που παρουσιάζεται στο πρώτο μέρος της εργασίας αλλά και σύμφωνα με την ιστορική αναδρομή.

Τα κριτήρια επιλογής: Ο λαχανόκηπος του **Αμαρουσίου** είναι από τους πρώτους που οργανώθηκε στην **Αθήνα** καθώς επίσης από τους πρώτους δήμους της **Αττικής** που επιχειρεί να επεκτείνει το αρχικό αυτό εγχείρημα και σε άλλα σημεία του **Δήμου**. Ως εκ τούτου, έχει διαγράψει μια πορεία στο χρόνο ικανή για να δώσει κάποιες συγκεκριμένες απαντήσεις σε βασικά ερωτήματα. **Επίσης, τόσο ο 2ος λαχανόκηπος του Αμαρουσίου όσο και ο λαχανόκηπος της Καισαριανής αντιμετώπισαν φαινόμενα βανδαλισμού και ενορχηστρωμένη επίθεση έτσι που να αναδεικνύονται οι κοινωνικές αντιδράσεις και οι ιδεολογικοί διαχωρισμοί.**

Απώτερος σκοπός της μικρής αυτής εργασίας δεν είναι (και ούτε θα μπορούσε να είναι) να αποδείξει ολοκληρωτικά την ιδεολογία του διαχωρισμού των φυσικών τοπίων των πόλεων αλλά να ανοίξει ένα νέο μονοπάτι σκέψης και να προσφέρει μια καινούρια ματιά για τα φυσικά τοπία της πόλης.

2. Neil Smith: σχετικά με την ιδεολογία της φύσης

Για να κατανοήσει κανείς καλύτερα το πως λειτουργούν οι αστικές καλλιέργειες στις πόλεις και στο δημόσιο χώρο αλλά και να ερμηνεύσει σε ένα πρώτο βασικό επίπεδο τις μεταλλάξεις τους, **κρίνεται σκόπιμο να ανοίξει περισσότερο ο φακός της ανάλυσης έτσι ώστε να ριχτεί μία χαραμάδα φωτός σε ουσιαστικά ζητήματα παραγωγής της φύσης σε σχέση με την κοινωνία. Λογικό είναι να υπάρχουν πολλές διαφορετικές απεικονίσεις της σχέσης αυτής ωστόσο, για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας επιλέγεται να γίνει μια συνοπτική παρουσίαση της ανάλυσης² του εν λόγω ζητήματος από το γνωστό γεωγράφο Neil Smith (εφεξής N.S.).**

Κυριαρχία της κοινωνίας πάνω στη Φύση-Κυρίαρχος Δυισμός

Ο N.S., στο πρώτο κεφάλαιο του συγγράμματος «**Άνιση ανάπτυξη: φύση, κεφάλαιο και η παραγωγή του χώρου**»³ μας δίνει τη δική του απεικόνιση για το πως έχει διαμορφωθεί η ιδεολογία για τη φύση από την εποχή του βιομηχανικού καπιταλισμού και έπειτα. Έτσι, στην προσπάθειά του να επικαιροποιήσει τις απόψεις μας για τη φύση ξεκινάει την ανάλυσή του εξηγώντας μας ότι: **Ο βιομηχανικός καπιταλισμός έχει μεγάλο μερίδιο ευθύνης για τις σύγχρονες αντιλήψεις για τη φύση καθώς η «παγκόσμια μεταβολή της φύσης που προκλήθηκε απ' αυτόν κυριαρχεί πάνω στη φυσική και πνευματική κατανάλωση της φύσης».** Η κυριαρχία της κοινωνίας πάνω στη

² Όλες οι μεταφράσεις της ανάλυσης του Neil Smith από τα αγγλικά έχουν γίνει από τη γράφουσα

³ Ίδια μετάφραση του τίτλου από τα αγγλικά: "Uneven Development: Nature, Capital and the Production of Space"

φύση, ισχυρίζεται ο N.S., ότι είναι μια σχετικά γενικώς αποδεκτή έννοια (σε σχέση με την εμπειρία μας). Και δεν είναι λίγοι αυτοί που μιλάνε για μια ολοκληρωτική κυριαρχία της κοινωνίας πάνω στη φύση. **Ωστόσο, «παρά την κεντρικότητα της παραπάνω εμπειρίας, τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά καθώς η κοινωνική αντίληψη της φύσης έχει συσσωρεύσει αμέτρητες στρώσεις νοήματος στο πέρασμα της ιστορίας και δεδομένου ότι αρκετές απ' αυτές έχουν αλλάξει για να προσαρμοστούν στη σύγχρονη εποχή, καθίσταται ακόμα πιο δύσκολο το εγχείρημα της ανάδειξής τους».**

Ως εκ τούτου, η φύση μπορεί να ορίζεται από πολλές μεταξύ τους διαφορετικές έννοιες «υλική και πνευματική, δοσμένη και φτιαγμένη, αγνή και ανεπίληπτη, η φύση είναι τάξη και αταξία, μεγαλειώδης και κοσμική, υποταγμένη και νικηφόρος, είναι ένα σύνολο αλλά και μία σειρά από μέρη, γυναίκα και αντικείμενο, οργανισμός και μηχανή. **Παρ' όλες αυτές όμως αλλά ταυτόχρονα και μέσα απ' αυτές τις διακρίσεις, διαμορφώνεται ένας κυρίαρχος δυισμός που κυβερνάει σε μεγάλο βαθμό την αντίληψή μας για τη φύση. Αυτός ο δυισμός χτίζεται πάνω στη διχοτομία μεταξύ εξωτερικής και καθολικής φύσης».**

«Από τη μία, η φύση είναι εξωτερική, ένα πράγμα, η σφαίρα των-πέραν του ανθρώπου-αντικειμένων και διαδικασιών που υπάρχουν πέραν της κοινωνίας (...) από την άλλη πλευρά, η φύση ξεκάθαρα θεωρείται ως καθολική⁴».

Προλαβαίνει ωστόσο, να μας εξηγήσει, ότι αυτός ο δυισμός της φύσης δεν είναι απόλυτος και όσο και αντιφατικές και αν φαίνονται αυτές οι αντιλήψεις της φύσης, συχνά στην πράξη, μπερδεύονται και δεν είναι καθαρά διαχωρισμένες. Η ιστορική αυτή διχοτόμηση πάντως, βρίσκει τις ρίζες της στον Kant καθώς ήταν αυτός που διέκρινε μεταξύ διαφόρων ειδών φύσεων και έτσι, ουσιαστικά συνέβαλε «στον τεμαχισμό των αντιλήψεών μας για τη φύση». Μέσα απ' αυτήν την ανάλυσή του «οδηγήθηκε ειδικότερα στη διάκριση μεταξύ μιας εσωτερικής και εξωτερικής φύσης. Η εσωτερική φύση των ανθρώπινων όντων περιελάμβανε τα άγρια πάθη τους. Ενώ η εξωτερική φύση ήταν το κοινωνικό και το φυσικό περιβάλλον στο οποίο τα ανθρώπινα όντα ζούσαν». Και συνεχίζει λέγοντας πως «η διχοτομία αυτή που ξεκίνησε από τον Kant ακόμα και σήμερα μας μοιάζει ενστικτωδώς ως σωστή. Και είναι στους δύο αυτούς αιώνες που αυτός ο εγγενής δυισμός του Kant έχει αποκρυσταλλωθεί σαν η ραχοκοκαλιά της αστικής ιδεολογίας της φύσης». Ως εκ τούτου, αυτός ο αρχικός δυισμός λειτουργεί σα μια αρχική μήτρα από την οποία ξεπηδάνε νέοι δυισμοί οι οποίοι συνεχώς μεταλλάσσονται αναλόγως πάντα και την εποχή.

Καταλήγει λοιπόν, ότι η σύγχρονη αστική ιδεολογία της φύσης θεμελιώνεται στις φιλοσοφικές διχοτομήσεις που προωθήθηκαν από τον Kant. Και ενώ παραδέχεται

⁴ Στο αγγλικό κείμενο χρησιμοποιείται ο όρος "universal" ο οποίος μπορεί να αποδοθεί είτε ως καθολική ή συμπαντική. Έχει επιλεγθεί η πρώτη απόδοση ως περισσότερο επιτυχής.

το ότι «είναι μία τεράστια δουλειά να ακολουθήσει τις μεταλλαγές που έχει υποστεί η δυτική σκέψη σχετικά με την **«κοινωνική σχέση με τη φύση»** στο πέρασμα του χρόνου, **μας λέει ότι επιλέγει να εξετάσει δύο συγκεκριμένες τρόπους βίωσης και αντίληψης της φύσης: τον επιστημονικό και τον ποιητικό.**

Επιστημονική εμπειρία της φύσης

Η φύση για τον Bacon ο οποίος αφιέρωσε τη ζωή του στη θεσμική κατοχύρωση της Επιστήμης ήταν **«ένα αντικείμενο που πρέπει να κυριαρχηθεί και να χειραγωγηθεί»**. Παρόμοια, όμως, αντιμετώπιση της φύσης βρίσκεται και στον Νεύτωνα. **Έτσι, λοιπόν μας λέει ο Ν.Σ. «Όταν ο Νεύτωνας είδε το μήλο να πέφτει, δεν αναρωτήθηκε για τις κοινωνικές δυνάμεις και τα γεγονότα που οδήγησαν στη φύτευση της μηλιάς και στο σχεδιασμό του κήπου, που υπέδειξαν και την ακριβή θέση του πεσόντος μήλου. Αναρωτήθηκε δηλαδή περισσότερο, για το φυσικό γεγονός, προσδιορισμένο όμως σε αφαίρεση από το κοινωνικό πλαίσιο του. Αλλά στην παράδοση της σύγχρονης επιστήμης, η φύση δεν είναι μόνο εξωτερική είναι ταυτόχρονα και καθολική. Και μολονότι αρχικά, η πηγή της ενότητας και της «καθολικότητας» αυτής ήταν θρησκευτική, σήμερα είναι κοσμική»**. Έτσι, ενώ ο Bacon και ο Νεύτωνας επιστέγαζαν αυτήν την καθολικότητα χρησιμοποιώντας τη θρησκεία, αργότερα όταν «ο Δαρβίνος εξασφάλισε την επιστημονική βάση για να αντιμετωπίσει συγκεκριμένα κοινωνικά φαινόμενα στο ίδιο πλαίσιο όπως τα χημικά και εν τέλει τα φυσικά φαινόμενα», το όραμα της καθολικής φύσης απέκτησε ως «ζωτικό υπομόχλιο» τη βιολογία. Το αποτέλεσμα ήταν «η ανθρώπινη φύση να εμφανίζεται ως ένα απλό υποσύνολο της βιολογικής φύσης». Ανάλογες όμως στάσεις έχουμε και από άλλα επιστημονικά πεδία. Οι φυσικοί, για παράδειγμα, από την πλευρά τους και αυτοί φωτίζουν την καθολικότητα τοποθετώντας τη φυσική ως το ζωτικό της υπομόχλιο κ.ο.κ.

Ποιητική εμπειρία της φύσης

Στο σημείο αυτό ο Ν.Σ. στρέφει την ανάλυσή του προς την Αμερική καθώς μας εξηγεί ότι: **«Στην Αμερική η αντίφαση μεταξύ φύσης και πολιτισμού ήταν περισσότερο απότομη απ' ό,τι στον Παλαιό Κόσμο»**. Και λίγο παρακάτω παρατηρεί ότι «Στην Αμερική ο βιομηχανικός καπιταλισμός δεν είχε να αντιμετωπίσει το φεουδαρχικό σύστημα που κατέρρευε, αλλά μια θαυμαστή γεωγραφική φύση (...) **Αν όμως η φύση στην Αμερική είναι ένα πιο έντονο κοινωνικό σύμβολο και περισσότερο αποκαλυπτικό δεν πρέπει να θεωρηθεί και ως ένα απλό στοιχείο της Αμερικανικής παράδοσης.** Ο συμβολισμός της εικόνας της φύσης είναι εξαιρετικά περίπλοκος. Ωστόσο είναι δυνατό να γίνουν κάποιες γενικεύσεις σχετικά με τη σύλληψη της φύσης προερχόμενες από το ταξίδι στην Άγρια φύση». **Φωτίζοντας λοιπόν, το ρόλο**

της Αμερικανικής Άγριας φύσης (και όχι μόνο), κάνει δυνατή την ανάδυση του ίδιου πάλι δυισμού μεταξύ εξωτερικής και καθολικής φύσης.

«Σ' όλη τη βιβλιογραφία της κατάκτησης του 19ου αιώνα αποτυπώνεται η απέχθεια προς την άγρια φύση. (...) Η άγρια φύση και ο απολίτιστος άνθρωπος ήταν σαν ένα, ήταν εμπόδια που έπρεπε να ξεπεραστούν στο ρου της προόδου και του πολιτισμού. Όλη δε αυτή η απέχθεια αναδύεται κατευθείαν από τα σύνορα όπου η εξωτερικότητα της φύσης γίνεται πιο έντονα αισθητή». Παρ' όλα αυτά, σταδιακά η φύση και με τη βοήθεια της επιστήμης έχασε τον απειλητικό της χαρακτήρα μέχρι που «να φτάσουμε στα τέλη του 19ου αιώνα στο ξεκάθαρα φιλικό κίνημα της επιστροφής στη φύση».

Αλλά, «Απειλητική ή φιλική σε κάθε περίπτωση, η φύση εξακολουθεί να είναι εξωτερική. Είτε ένας κόσμος που έπρεπε να κατακτηθεί είτε ένας μέρος που έπρεπε να επιστρέψουμε». (...) Σε κάθε περίπτωση, το κίνημα της επιστροφής στη φύση γεννιέται στην πόλη και στις αγροτικές περιοχές των συνόρων». Έτσι ο N.S. περιγράφει γλαφυρά την τελική υποδούλωση της φύσης τόσο εντός των πόλεων όσο και εκτός με τον παρακάτω τρόπο: «Εξημερωμένη, απολυμασμένη και απλωμένη στα τραπεζάκια του καφέ, η φύση άνηκε σαν την οικογενειακή γάτα. Μέσα από μια ευρεία γκάμα δραστηριοτήτων, πολλές εκ των οποίων στοχεύουν τα παιδιά, η λατρεία της φύσης έγινε ένα κύριο προϊόν κατανάλωσης της μεσαίας τάξης. Οι διακοπές στην άγρια φύση γίνονται της μόδας, ειδικά όταν η φωτογραφία επιτρέπει την ρεαλιστική απεικόνιση του σκηνικού. (...) Σήμερα, μέσα στα πλαίσια «της μετατροπής της αγροτικής Αμερικής στην παιδική χαρά των πόλεων (...) η διήμερη φυγή του σαββατοκύριακου βρίσκει τη σύγχρονη έκφρασή της σ' εκείνο το αρχικό κίνημα στην επιστροφή στη φύση».

Και σπεύδει να υπενθυμίσει ότι «Ήταν κοινότυπο στους τοπιογράφους ζωγράφους από τα μέσα του 19ου αιώνα, ότι υπήρχε μια θεμελιώδης αντίθεση μεταξύ της φύσης και του πολιτισμού, με την υπόθεση ότι όλη η αρετή, η ηρεμία, η αξιοπρέπεια βρίσκονται στο μέρος της Φύσης-που γραφόταν με κεφαλαίο γράμμα και αναφερόταν σα θηλυκή-ενάντια στην ασχήμια, την αθλιότητα και τη σύγχυση του πολιτισμού για τον οποίο η αντωνυμία ήταν απλά αυτός. (...) Άλλα όπως το όραμα μιας εχθρικής άγριας φύσης είχε την κοινωνική του λειτουργία-αυτό της νομιμοποίησης της επίθεσης στη φύση-το ίδιο έκανε και το όραμα της ενάρετης φύσης. (...) Σύμφωνα με τον συντηρητικό ιστορικό George Mowry⁵, ο ενθουσιασμός για τη φύση και την ύπαιθρο αντιπροσώπευε μία οικολογική νοσταλγία που ήταν πολιτικά χρήσιμη για τις άρχουσες οικονομικές τάξεις της Αμερικής με σκοπό να ευνοήσουν τις αρετές της υπαίθρου». Έτσι, είτε όταν η φύση αντιμετωπιζόταν ως κάτι άγριο που πρέπει να εξημερωθεί είτε όταν η

⁵ George E. Mowry (1909–1984) Αμερικάνος ιστορικός.

φύση ντυνόταν έναν αγνό ιδεαλισμό-ήταν κάτι το εξωτερικό και γι' αυτό εκμεταλλεύσιμο.

Αλλά μέσα από την ίδια παράδοση του ρομαντισμού κατά τον 19ο αιώνα ο N.S. ισχυρίζεται ότι «είναι που η καθολικότητα περισσότερο απ' ότι η εξωτερικότητα της φύσης είναι και πιο εμφανής». Και κάνοντας αναφορά στις τοπιογραφίες καλλιτεχνών όπως ο Thomas Cole, Church, Durand μας υπενθυμίζει ότι **«Το κοινό θέμα στα έργα αυτά είναι ο Θεός στη Φύση»** και εξηγεί πως **«Η Φύση είναι ένα ιερό κείμενο που παντού φέρει το σημάδι της παραδείσιας του προέλευσης και το ανθρώπινο είδος είναι μέρος της φύσης αυτής. Υπήρχε ένα είδος Τριάδας: Θεού, Ανθρώπου και Φύσης. (...) Σ' αυτόν λοιπόν, τον χριστιανικό νατουραλισμό ο Θεός και η φύση σταμάτησαν να είναι διαφοροποιημένα. Η φύση έφτασε να γίνει όχι απλώς το κείμενο του Θεού αλλά να είναι η ίδια ο Θεός. Η ενότητα της φύσης υπερίσχυσε της ενότητας του Θεού. (...) Περιστασιακά δε, και ειδικότερα στην Αμερική, αυτός ο χριστιανικός νατουραλισμός πήρε επίσης μια καλή γεύση εθνικισμού». Παρ' όλα αυτά, «Η ιδεαλιστική αυτή ενότητα της φύσης είναι ξεκάθαρα διαφορετική απ' την υλική ενότητα της Νευτώνειας επιστήμης ακόμα και αν ο Θεός είναι απαραίτητος και στις δύο».**

Αντιφάσεις

Ωστόσο νέες αντιφάσεις προέκυπταν :κυρίως μεταξύ της καθολικής αγνής φύσης που απαιτούσε σεβασμό και υποταγή και της άγριας εξωτερικής φύσης που έπρεπε να τιθασευτεί.

Αλλά και έτσι, **«για μερικούς οπαδούς του υπερβατικού, δεν υπήρχε ιδιαίτερη αντίφαση μεταξύ της βιομηχανικής ανάπτυξης και το μεγαλείο της φύσης.(...) Αν ο Thoreau⁶ έτεινε να είναι κριτικός στην έλευση της βιομηχανίας στην εξοχή, ο Emerson⁷ καλωσόρισε καινοτομίες όπως ο σιδηρόδρομος σαν ένα μέσο να αποσπάσει κανείς μία περισσότερο ολοκληρωμένη και τέλεια εικόνα της φύσης»** με αποτέλεσμα **«Βαθμιαία, η θεοκεντρική εικόνα της φύσης να παραγκωνιστεί από μία περισσότερο ανθρωποκεντρική εικόνα».**

Αλλά και πάλι, μια νέα αντίφαση αναδυόταν σε σχέση με τα θεία: **«Το πρόβλημα τώρα ήταν ότι, αν η επιστημονική και η βιομηχανική πρόοδος βαθμιαία υπότασσαν τη φύση, τότε εξ ανάγκης υποτασσόταν και ο Θεός που κατοικούσε στη φύση-μια απαράδεκτη βλασφημία. Ήταν η**

---

⁶ Henry David Thoreau (1817–1862) Αμερικανός φιλόσοφος, φυσιοδίφης, συγγραφέας και ποιητής από τη Μασαχουσέτη.

⁷ Ralph Waldo Emerson (1803–1882) Αμερικανός δοκιμιογράφος, ομιλητής και ποιητής . επικεφαλής του κινήματος του υπερβατισμού στα μέσα του 19ου

σκοπιμότητα σύμφωνα με τη Novak⁸, που έντονα πρότεινε ότι η φύση μπορούσε να εξανθρωπιστεί χωρίς να παραβιάζεται η φύση σα Θεός. Και εξανθρωπισμένη ήταν. Οι εικόνες τώρα τεντώνονταν προς νέα μήκη. Στο βαθμό που οι Αμερικάνοι μοιράζονταν μια κοινή αντίληψη της μοίρας τους, είδαν τους εαυτούς τους σα να δημιουργούσαν μία κοινωνία στην εικόνα ενός κήπου. Και εκεί που η μηχανή ξεκάθαρα τοποθετήθηκε στον κήπο αναδύθηκε η «ρητορική της τεχνολογικής υπεροχής»⁹. Η τεχνολογία τώρα θεωρούταν σαν ένα κανονικό μέρος του τοπίου».

Και όπως ο Mowry παραπάνω υπογράμμισε το πως λειτουργεί ιδεολογικά η απεικόνιση της εξωτερικής φύσης ως αγαθή, ο Leo Marx υπογράμμισε την ταξική βάση της μορφής του τοπίου του κήπου. Αναφερόμενος κατ' αρχάς στον αγγλικό κήπο του 18^{ου} αιώνα λέει ότι: *το επίσημο στυλ του κήπου που απορρίπτει, ενσωματώνει ένα καθαρά αριστοκρατικό ιδανικό κατάφορης σπατάλης της τάξης της ψυχαγωγίας. Διαφοροποιείται η ομορφιά απ' τη χρησιμότητα και την εργασία».*

Αλλά όπως ισχυρίζεται και ο ίδιος ο N.S. η ψεύτικη αυτή αντίφαση αυτή εκ των πραγμάτων, κάποια στιγμή θα σταματήσει να υπάρχει. **«Ο ταχύς αφανισμός του ρομαντισμού της φύσης παραδοσιακά εντοπίζεται στον Δαρβίνο».** Το τέλος ωστόσο του ρομαντισμού της φύσης δε σήμανε απαραίτητα το τέλος της καθολικής φύσης. Αυτό το όραμα εξακολουθεί να ζει είτε στην επιστήμη, είτε στον ιδεαλισμό της σύγχρονης ιδεολογίας «της επιστροφής της φύσης» είτε σα μείγμα και των δύο στη νοσταλγική πτέρυγα του οικολογικού κινήματος. **«Η πραγματικότητα της βιομηχανικής παραγωγής εν τέλει υποσκέλισε τον ρομαντισμό της φύσης σε μία καλλιτεχνική και πνευματική παράδοση αν όχι ακριβώς στην ατομική ρομαντική παράδοση».**

Αλληλεξάρτηση των αντιλήψεων της καθολικότητας και εξωτερικότητας

Ο N.S. στη συνέχεια προσπαθεί να αναδείξει πόσο αλληλένδετες είναι αυτές οι έννοιες της καθολικότητας και εξωτερικότητας απεικονίζοντας μας το είδος της σχέσης που οι κάτοικοι της πόλης αναπτύσσουν με την πόλη κρατώντας σταθερά σα βάση της ανάλυσης του την Αμερικάνικη πόλη και ύπαιθρο. Γράφει λοιπόν χαρακτηριστικά, **«Είναι παραδοσιακή η θέαση της Αμερικανικής εμπειρίας του τοπίου του 19^{ου} αιώνα σαν ένα ταξίδι στη φύση μολονότι αφορά ένα ταξίδι που καταλήγει πάλι στην πόλη.** Αλλά ο τελικός προορισμός δεν ήταν απλώς η παλιά πόλη απ' την οποία το ταξίδι ξεκίνησε, ήταν σύμφωνα με τα λόγια

⁸ Barbara Novak (1928-) Αμερικανίδα καθηγήτρια ιστορίας τέχνης, το πιο γνωστό της έργο στο οποίο βασίζεται και ο N.S.. είναι το "Nature and Culture: American Landscape and Painting"

⁹ "rhetoric of the technological sublime"

του Bernard Rosenthal¹⁰ «η πόλη της φύσης», ήταν ένα ταξίδι στην άγρια φύση μέσα από μια αρκαδική οπτική. **Υπό αυτήν την έννοια μπορεί να ειπωθεί σαν ένα συνεχές ταξίδι από την εξωτερική φύση στην καθολική.** Από την εξωτερικότητα της φύσης στην καθολική φύση και την πνευματική καθολικότητα.

Και συνεχίζοντας την απεικόνισή του βαθμιαία αναδύεται η σημερινή πραγματικότητα. **«Στην εμπειρία μας από τους εθνικούς δρυμούς, τα καταφύγια των βουνών και τις διήμερες διακοπές έχουμε μια παρόμοια εμπειρία ταξιδιού από την εξωτερικότητα της φύσης στην καθολικότητα της φύσης στην οποία πασχίζουμε να εισχωρήσουμε. Η εξωτερικότητα αντικαθίσταται από την καθολικότητα τουλάχιστον για ένα Σαββατοκύριακο. Αυτό το ποιητικό ταξίδι στη φύση ξεκινάει εκεί που το επιστημονικό ταξίδι τελειώνει. Και εάν το ποιητικό ταξίδι ξεκινάει από την εξωτερικότητα της φύσης την οποία προσπαθεί να καταστήσει καθολική, το επιστημονικό ταξίδι από την άλλη, αποδέχεται την καθολικότητα της φύσης σαν ύλη ή σα χώρο και χρόνο και αδιάλειπτα προσπαθεί να το μετατρέψει σ' ένα αντικείμενο εργασίας».**

Σήμερα

Πως όμως ο δυισμός αυτός που αναλυτικά μας παρουσίασε ο Ν.Σ. εκφράζεται στο σήμερα; Μέσα από ποια επιχειρήματα επιβιώνει; Η κάθε εποχή επιτάσσει ένα καινούριο «όχημα» της αστικής ιδεολογίας για τη φύση. **Έτσι λοιπόν μας εξηγεί ότι «Κατ' αρχάς η φύση σήμερα έχει εξημερωθεί τόσο που οι εχθρικοί πλέον συνειρμοί της φύσης εξαντλούνται στη ρητορική των ακραίων καιρικών φαινομένων.** Εχθρική ή μη, το γεγονός της εξωτερικότητας της φύσης είναι αρκετό για τη νομιμοποίηση της υποδούλωσης της φύσης και είναι αλήθεια ότι η διαδικασία αυτή της υποδούλωσης έχει καταλήξει να θεωρείται ως *φυσική*. **Κατά δεύτερον και πιο σημαντικό σήμερα, είναι η ιδεολογική λειτουργία της σύλληψης της καθολικότητας.** Αυτή δε λειτουργεί πλέον σα μια «ρητορική σκηνή» για να δικαιολογήσει την κατάκτηση της **εξωτερικής φύσης, ούτε σαν ηθικό όραμα για να παροτρύνει κοινωνική συμπεριφορά κατάλληλη για την κυρίαρχη τάξη. Αυτές οι λειτουργίες έρχονται πλέον μαζί.** Το αποτέλεσμα εξακολουθεί να είναι αυτό της κατάκτησης -ή καλύτερα του ελέγχου- και ο στόχος εξακολουθεί να είναι η κοινωνική συμπεριφορά.

Η υπέρβαση που γίνεται σήμερα μέσω της καθολικής σύλληψης αφορά την επένδυση σε συγκεκριμένες κοινωνικές συμπεριφορές με την στάμπα των φυσικών γεγονότων μέσω της οποίας εννοείται ότι οι ανθρώπινες αυτές συμπεριφορές και χαρακτηριστικά είναι συνηθισμένα, έμφυτα, αμετάβλητα. Ανταγωνισμός, κέρδος, πόλεμος, ιδιωτική ιδιοκτησία, σεξισμός κ.λπ η λίστα είναι ατελείωτη και όλα έχουν μία απόχρωση φυσικού. Η φύση και όχι η ανθρώπινη ιστορία, είναι υπεύθυνη, ο

¹⁰ Bernard Rosenthal (1934-) Αμερικάνος ιστορικός, επίτιμος καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Binghamton.

καπιταλισμός δεν αντιμετωπίζεται ως ένα ιστορικό ενδεχόμενο, αλλά σαν ένα αναπόφευκτο και καθολικό προϊόν της φύσης το οποίο, παρά το γεγονός ότι μπορεί να βρίσκεται σε πλήρη άνθιση σήμερα, μπορεί να εντοπιστεί στην αρχαία Ρώμη ή ανάμεσα στις αρπακτικές μαϊμούδες όπου η επικράτηση του ισχυρότερου είναι ο κανόνας. Ο καπιταλισμός είναι φυσικός, και το να τον πολεμάει κανείς είναι σα να πολεμάει την ανθρώπινη φύση».

3. Αστικές καλλιέργειες και κρίση

Αντί μιας προσπάθειας αποτύπωσης της γενεαλογίας των αστικών καλλιεργειών κρίνεται περισσότερο σκόπιμο να επιχειρηθεί ο **συσχετισμός τους με κρίσιμες στιγμές της πόλης** έτσι ώστε να **αναδειχθεί ο καταλυτικός κοινωνικός τους ρόλος** αφενός και αφετέρου **να υπονοηθεί η σύγκρουσή τους με άλλες μορφές τοπίου στις πόλεις που συχνά τις οδηγούσαν σε υποχώρηση.**

Κοινωνικό ρόλο αναμφισβήτητα επιτελούν κάθε είδους ανοιχτοί χώροι στην πόλη. Δεν υπάρχουν όμως πολλά άλλα είδη φυσικών «τοπίων» της πόλης που να μπορούν να απαντήσουν με τόσο άμεσο και καθοριστικό τρόπο σε πραγματικά και επείγοντα κοινωνικά ζητήματα (φτώχεια, περιθωριοποίηση, ανισότητες) όπως τίθενται από παρατεταμένες οικονομικές κρίσεις, πολέμους και άλλες ανάλογες ακραίες συνθήκες.

Ωστόσο, οι ακραίες αυτές συνθήκες είναι που οδήγησαν και στη διάδοση και εξάπλωσή τους πέρα από την όποια **ιδεολογική προεργασία** που μπορεί να είχε συντελεστεί κυρίως μέσω της **ιδέας της Κηπούπολης του Ebenezer Howard**: **«Αλλά δεν ήταν οι ιδέες των αρχιτεκτόνων που είχαν την πιο δραματική επίπτωση στις αγροτικές καλλιέργειες στην Βρετανία και στην Ευρώπη, μεταξύ του 1900 και 1945 τη μεγαλύτερη ώθηση στην αστική παραγωγή τροφής την έδινε αναμφίβολα ο πόλεμος»**¹¹. (Viljoen, et al., 2005, p. 101)

Αν και, σε καμία περίπτωση, δεν θα έπρεπε να παραγνωρίσουμε τον ρόλο τους και σε καιρούς ειρήνης μιας και, **«σε πιο πρόσφατους καιρούς, οι κοινοτικοί κήποι έχουν επεκτείνει τις δραστηριότητές τους για να απαντήσουν στην φτώχεια, στην περιβαλλοντική υποβάθμιση και στην έλλειψη ασφαλών πράσινων χώρων σε υποβαθμισμένους αστικούς τόπους»**¹². (Milbourne, 2011, p. 5).

Για τους παραπάνω λόγους, έχει γίνει μια επιλογή συγκεκριμένων στάσεων στο χρόνο που να συνθέτουν ως ένα βαθμό, την παραπάνω εικόνα και να συνηγορούν υπέρ της συγκεκριμένης αφήγησης: Η 1η στάση γίνεται στον 4ο αιώνα π.Χ. με τον Επίκουρο και τη φιλοσοφική σχολή του «ο Κήπος», η 2η στη Βιομηχανική επανάσταση, η 3η στον Α και Β Παγκόσμιο Πόλεμο.

¹¹ Ίδια μετάφραση από τα αγγλικά

¹² Ό.π σχόλιο 11

1η Στάση: «Οι του Κήπου»

Η πρώτη στάση ξεκινάει από τα καθ' ημάς στην αρχαία Αθήνα του 4ου αιώνα π.Χ. και τον Επίκουρο με τη φιλοσοφική του σχολή καθώς, «ο Επικουρισμός μπορεί να θεωρηθεί ως το πρώτο καταγεγραμμένο επεισόδιο όπου οι αστικοί αγροί έπαιξαν ταυτόχρονα ένα διπλό ρόλο, αυτόν της καλλιέργειας λαχανικών και κηπευτικών για λόγους αυτοσυντήρησης και αυτόν της λειτουργίας τους ως προνομιακούς χώρους κοινωνικοποίησης, συνεργασίας και αμοιβαίας βοήθειας μέσα σε συνθήκες κρίσης¹³». (Casadevante & Morán Alonso, 2015)

Επρόκειτο για έναν κήπο που βρισκόταν ανάμεσα στο Δίπυλο του Κεραμεικού και την Ακαδημία του Πλάτωνα, στα περίχωρα της τότε Αθήνας και εκτός των βόρειων τειχών της. Σήμερα είναι ο χώρος αυτός που περικλείεται από την οδό Πειραιώς, την Ιερά Οδό, τη Λ. Κωνσταντινουπόλεως και τη Λ. Αθηνών. Στη δε οδό Κεραμεικού, έχει βρεθεί το δάπεδο μιας κατοικίας που θεωρείται ότι ανήκε στην ομώνυμη σχολή του.

Ο Επίκουρος γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Σάμο καθώς ο πατέρας του ήταν Αθηναίος άποικος που είχε πάει στο νησί. Ωστόσο, το δεύτερο μισό του 4ου αιώνα, και μετά από πολλές περιπέτειες, κατέληξε στην Αθήνα όπου και αγόρασε το εν λόγω κήπο με σκοπό να ιδρύσει τη φιλοσοφική του σχολή.

Τον 4ο αιώνα π.Χ. όμως, η πόλη των Αθηνών βρίσκεται αντιμέτωπη με μια βαθιά οικονομική και πολιτική κρίση. Συγκεκριμένα, ο καθηγητής κλασικής αρχαιολογίας Μ. Τιβέριος γράφει: *«Γνωστή, π.Χ., είναι η οικονομική κρίση που έπληξε τους Αθηναίους για μεγάλο μέρος του 4ου αι. π.Χ. Οι αρχές της ανάγονται στο τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου (403 π.Χ.), που βρήκε την Αθήνα ηττημένη και εξαθλιωμένη. Αξίζει να επισημανθεί ότι κάποια γνωρίσματα της κρίσης αυτής είναι πολύ οικεία και στις μέρες μας. Και τότε οι πλούσιοι έγιναν λιγότεροι και πλουσιότεροι και οι φτωχοί περισσότεροι και φτωχότεροι. Και τότε ο πληθυσμός, κατά ένα μεγάλο μέρος, είχε εγκαταλείψει την ύπαιθρο και είχε αναζητήσει τα μέσα επιβίωσής του στην πόλη»*. (Τιβέριος, 2010).

«Η ελληνική πόλη ήταν ταυτόχρονα μία πόλη και ένα σύστημα κοινωνικής οργάνωσης, ένα ιδανικό ανθρώπινης κοινωνίας και πολιτικής. Η ουτοπία του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, φτιαγμένη από σάρκα και πέτρα, σταματάει βαθμιαία να είναι ένας αυτόνομος και αυτοοργανωμένος τόπος, για να γίνει αντιληπτός σαν μια επαρχία της τεράστιας αυτοκρατορίας του Μ. Αλέξανδρου. Οι προσδοκίες, η κουλτούρα και οι θεσμοί που είχαν συμβολίσει την επιρροή, τη σύγκλιση των ατομικών και συλλογικών συμφερόντων χρεοκοπούν κάνοντας την αρχή για μία μακρά παρακμή που θα αφήσει χώρο για την ανάπτυξη νέων φιλοσοφιών και θρησκειών.»¹⁴ (Casadevante & Morán Alonso, 2015)

¹³ Ίδια μετάφραση από τα ισπανικά

¹⁴ Ό.π σχόλιο 13

Μέσα σ' αυτό λοιπόν, το ζοφερό ιστορικό πλαίσιο, ιδρύεται ο «Κήπος» του Επίκουρου. Τι ήταν όμως ο Κήπος αυτός; Ουσιαστικά, ήταν ο τόπος μιας μικρής κοινωνίας, όπου οι επικούρειοι ή «οι από κήπου» είχαν διαμορφώσει εκείνους τους όρους που επέτρεπαν ν' αναπτυχθούν βαθιές σχέσεις φιλίας και αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ τους. Στον κήπο εκείνο δεν υπήρχαν διαχωρισμοί μεταξύ γυναικών και ανδρών, δούλων και αθηναίων πολιτών. **Μια ατμόσφαιρα φιλίας, ψυχαγωγίας και τέρψης ή, με σημερινούς όρους, μια ατμόσφαιρα αλληλεγγύης και αναψυχής, μαζί με τη δυνατότητα πρόσβασης σε καλή διατροφή, δημιουργούσε στενούς δεσμούς μεταξύ των μελών του Κήπου για πολλά χρόνια, ακόμα και μετά τον θάνατο του Επίκουρου.** «Ένας τόπος που δεν ήταν μια σχολή για να εκπαιδευτείς στην τέχνη της πολιτικής όπως η Ακαδημία του Πλάτωνος, ούτε ένας χώρος διανοητικής έρευνας όπως το Λύκειο του Αριστοτέλη **αλλά ένας τρόπος για την αναδιαμόρφωση νέων συλλογικοτήτων σε μία ιστορική στιγμή όπου αυτές που είχαν επινοηθεί στο παρελθόν, είχαν σταματήσει να έχουν νόημα**».¹⁵ (Casadevante & Morán Alonso, 2015)

Ως εκ τούτου, «εκτός από το να ξανασυγκεντρώνει και να επανεφεύρει το νόημα της κοινότητας για τον κόσμο, ο επικουρισμός θα είναι και η πρώτη πρώτο-οικολογική φιλοσοφία. Πρότεινε άλλωστε μια θεωρία βασισμένη στις ανάγκες, μιλούσε για την αναζήτηση της επάρκειας και τη σχέση μεταξύ απόλαυσης και ορίων...»¹⁶. (Casadevante & Morán Alonso, 2015)

2η Στάση

Η Βιομηχανική Επανάσταση δεν είναι μπορεί να θεωρηθεί ως μια απλή στάση στην αφήγηση αυτή καθώς διαμορφώνει ένα σημείο τομής στην ιστορία της εξέλιξης των πόλεων γενικώς. Μία από τις βασικές παραμέτρους που αναδεικνύουν αυτή την τομή αφορά και τον «απόλυτο διαχωρισμό του τόπου κατοικίας από τον τόπο εργασίας, την κοινωνική αποξένωση, την ψυχολογική αλλοτρίωση αλλά και τα οξύτατα προβλήματα υγιεινής σε μεγάλες πυκνότητες πληθυσμού.» (Καρύδης, 2006, p. 81)

Στις νέες λοιπόν, αυτές, αποστάσεις (τόπος κατοικίας-τόπος εργασίας) που δημιουργούνται και οι οποίες έρχονται να γεφυρωθούν από τα εξελισσόμενα μέσα μεταφοράς, η πόλη αποκτάει την δυνατότητα του να επεκτείνεται με μια σχετική αυτονομία σε σχέση με άλλα φαινόμενα, και με επιπτώσεις που τις βλέπουμε ως και τις μέρες μας.

Στη διαδικασία αυτή, οι πόλεις χάνουν τη γεωργική τους γη αφού η πλειοψηφία των τροφίμων μεταφέρονται πλέον από μακριά καθώς οι νέες τεχνολογίες το επιτρέπουν και η πόλη νιώθει μια αυτάρκεια και ανεξαρτησία από τις καλλιεργούμενες εκτάσεις που ουσιαστικά είναι απαραίτητες για να την

¹⁵ Ό.π σχόλιο 13

¹⁶ Ό.π σχόλιο 13

αναπαράγουν και να την επεκτείνουν. Όσο περισσότερο τεχνητά επεκτείνεται η πόλη τόσο περισσότερο τεχνητά αναπαράγεται ο κόσμος της καθώς χάνει «την **άμεση επαφή** από οποιαδήποτε πηγή τροφής». (Viljoen, et al., 2005, p. 98)

Στην Αγγλία, για παράδειγμα, «οι ακραία ανθυγιεινές συνθήκες που **υποméνονταν** από τους εργάτες των εργοστασίων και η αποξένωση από τη φύση ήταν αιτίες υπέρτατου προβληματισμού. **Μία βασική προσπάθεια για την επανεισαγωγή των ανοιχτών χώρων ήταν η ανάπτυξη του δημοτικού πάρκου**, που υιοθετήθηκε για παράδειγμα στο Ηνωμένο Βασίλειο, στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. **Η άλλη, ήταν η εξάπλωση των αστικών μεριδίων γης (allotments).**» (Viljoen, et al., 2005, p. 98) **Και στο σημείο αυτό, βλέπουμε πως εισάγεται σταδιακά ένας διαχωρισμός στα διάφορα τοπία των πόλεων.** «Άλλωστε, τα περισσότερα μεγάλα Ευρωπαϊκά πάρκα χρονολογούνται από εκείνη την εποχή». (Viljoen, et al., 2005, p. 99). **Ως εκ τούτου, είναι τότε, που γεννιέται η ιδέα του «χώρου του πάρκου» άρρηκτα συνδεδεμένου με την έννοια της αναψυχής, της ψυχαγωγίας και του ελεύθερου χρόνου. Έννοιες που θα τα συνοδεύουν από τότε μέχρι και σήμερα.** Αντίθετα, οι αστικές καλλιέργειες **καθώς γεννιόνται στην πλειοψηφία σε περιπτώσεις ανάγκης, και σε συνδυασμό με ευπαθείς κοινωνικές ομάδες της πόλης, θα αποκτήσουν εκτός από τον ψυχαγωγικό τους χαρακτήρα τους σε κάποιες λίγες περιπτώσεις και την «ρετσινιά» της δεύτερης κατηγορίας τοπίου στις πόλεις και γι' αυτό θα μείνουν και περισσότερο ευάλωτες στα διάφορα γυρίσματα της ιστορίας.**

Στην εποχή αυτή, όμως, τέλη 18ου και 19ο είναι που αναδύεται και η έννοια της κηπούπολης μέσω του εμπνευστή της τον Ebenezer Howard. Οι επιταγές του ρομαντισμού φουντώνουν σαν κύμα αντίστασης στην αθλιότητα της ζωής στα εργοστάσια. **Και ήταν τότε που «οι αναζητήσεις εκείνων που πίστευαν ότι η απομάκρυνση από τη Βιομηχανική δυσμορφία που απλωνόταν επικίνδυνα στις πόλεις και στη φύση και μεταφραζόταν σε κοινωνική δυσμορφία, ήταν επιτακτική ανάγκη...»** (Καρύδης, 2006, p. 119) **Και μέσα σ' αυτά τα πλαίσια, οι πολεοδόμοι της εποχής θα ψάξουν να βρουν το μοντέλο εκείνο που «θα συγκεντρώνει τα πλεονεκτήματα και της υπαίθρου και της πόλης, αποφεύγοντας ταυτόχρονα, τα αρνητικά συμπτώματα και των δύο»** (Καρύδης, 2006, p. 118). **Αλλά και η εποχή που θα γεννηθεί το ρομαντικό πάρκο σαν το τοπίο φυγής από την άθλια καθημερινότητα.**

Ο Ebenezer Howard σχεδιάζει και προτείνει τις κηπουπόλεις του το 1898 δυο χρόνια πριν το πέρασμα στον καινούριο αιώνα. Μία πόλη πυρήνας και γύρω της μικρότερες πόλεις θα αποτελέσουν τον βασικό σκελετό των πολεοδομικών του αναζητήσεων. **Η αγροτική γη όμως, ανάμεσα και γύρω από τις πόλεις ήταν βασικό στοιχείο της πρότασής του.** «Σε κάθε πόλη, τα πέντε έκτα της περιοχής ήταν αφιερωμένα στην παραγωγή τροφής. Ο χώρος κατοικίας θα διαιρούταν σε γενναία οικοπέδα των 20 X 130 ποδιών (6X40μ.), τα οποία ο E.Howard θεωρούσε ότι θα ήταν αρκετά για να θρέψουν μια

οικογένεια τουλάχιστον πέντε ατόμων. Επιπρόσθετα, αγροτική γη θα κύκλωνε τις περιφέρειες των οικισμών»¹⁷. (Viljoen, et al., 2005, p. 99)

Στάση 3η

A και B παγκόσμιος πόλεμος-Η Μεγάλη Βρετανία σκάβει για την Νίκη.

Και στους δύο παγκόσμιους πολέμους «η πραγματική απειλή λιμού που έθεταν οι αποκλεισμοί (τροφοδοσίας των πόλεων) ενεργοποίησε διαφημιστικές καμπάνιες για την ανάγκη αύξησης της αυτόχθονος παραγωγής, με μεγάλο μέρος της αύξησης αυτής να (επιθυμείται να) προέρχεται από τις αστικές καλλιέργειες»¹⁸ (Viljoen, et al., 2005, p. 101).

Ωστόσο, **από φόβο να μην πέσει το ηθικό των πολιτών οι διαφημιστικές εκστρατείες ξεκίνησαν πάρα πολύ αργά (το 1917) με πενιχρά αποτελέσματα**. Τον μεσοπόλεμο, οι αστικές καλλιέργειες και πάλι μειώθηκαν αν και δεν έπεσαν κάτω από τα επίπεδα που βρισκόνταν πριν το 1914. Αλλά και πάλι, το 1920 με την οξεία οικονομική κρίση και εξαιτίας της εκτίναξης της ανεργίας, σημειώθηκε σημαντική στροφή προς τις αστικές καλλιέργειες.

Στην αυγή του Δευτέρου παγκόσμιου πολέμου όμως, η **«η κυβέρνηση της Μεγάλης Βρετανίας ήταν αποφασισμένη να μην επαναλάβει το λάθος που είχε διαπράξει στην προηγούμενη πολεμική σύρραξη και να αφήσει τις ενέργειες προώθησης της οικιακής παραγωγής τροφής πολύ αργά»¹⁹**.¹⁹ (Viljoen, et al., 2005, p. 101). Και έτσι, γεννήθηκε η διάσημη διαφημιστική καμπάνια "Dig for Victory". Σημειωτέον ότι η πολιτική για την αύξηση των αστικών καλλιεργειών κατά τη διάρκεια των δύο παγκόσμιων πολέμων, προωθήθηκε τόσο σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες όπως για παράδειγμα στη Γερμανία όσο και στην Αμερική, τον Καναδά και την Αυστραλία για τους ίδιους λόγους.

Στην Αγγλία πάντως, τον Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, **οι «Κήποι για τη Νίκη» μαζί με τα πάρκα που είχαν μετατραπεί σε καλλιεργήσιμες εκτάσεις κάλυπταν το 10% των διατροφικών αναγκών του έθνους καθώς και το 50% των αναγκών του έθνους σε φρούτα και λαχανικά.²⁰** (Viljoen, et al., 2005, p. 101)

Τα **σκαμπανεβάσματα** ωστόσο συνεχίζουν καθώς μετά τον πόλεμο οι αστικές καλλιέργειες και πάλι σημειώνουν υποχώρηση. Η αποκατάσταση των διαλυμένων χωρών του πολέμου, η ανάδυση του κράτους πρόνοιας, οι περαιτέρω

¹⁷ Ό.π σχόλιο 11

¹⁸ Ό.π σχόλιο 11

¹⁹ Ό.π σχόλιο 11

²⁰ Ό.π σχόλιο 11

τεχνολογικές εξελίξεις καθώς και το ευνοϊκό οικονομικό κλίμα, απομακρύνουν τον κόσμο από τις αστικές καλλιέργειες. **«Πέραν όμως αυτών των λόγων, «τα μερίδια αυτά γης υπέφεραν και από ένα πρόβλημα εικόνας: ήταν συνδεδεμένα με τις δυσκολίες του καιρού του πολέμου και «το να καταφέρνει κανείς με ό,τι υπήρχε διαθέσιμο» και σίγουρα δεν ταίριαζαν με το αφιερωμένο πνεύμα της εποχής, στην επιστημονική πρόοδο και τη νεανική κουλτούρα»²¹. (Viljoen, et al., 2005, p. 104)**

Ο καθηγητής Harry Thorpe²² υπεύθυνος σε σχετική έρευνα του 1964, σχετικά με τη μείωση των αστικών καλλιεργειών, ενώ εκτιμούσε την αξία των κλήρων αυτών ήταν βαθιά κριτικός για το γενικότερο κίνημα των αστικών καλλιεργειών. **«Πίστευε δε ότι ο καλύτερος τρόπος για την επιβίωση των αστικών καλλιεργειών στην νέα εποχή της ευμάρειας βρισκόταν στο να ξαναδημιουργηθούν σαν κήποι αναψυχής-leisure gardens-όπου ο όρος αυτός ήταν έτσι διατυπωμένος-ώστε να αποφεύγονται οι φιλανθρωπικοί συνειρμοί με τον όρο κλήρος»²³. Γεγονός που αναδεικνύει για άλλη μια φορά αυτή τη σιωπηρή διαμάχη που εκτυλίσσεται στα τοπία της πόλης αλλά και το αρνητικό πρόσημο στη συνείδηση του κόσμου που φέρει απλά και μόνο η εικόνα τους.**

Σαν σε μια διελκυστική τοπίο των ρομαντικών πάρκων αναψυχής και τα σύγχρονα πάρκα απόγονοι αυτών των πρώτων ρομαντικών πάρκων βλέπουμε να σπρώχνουν τα τοπία των καλλιεργειών από τις πόλεις μας. Και ενώ η λειτουργία του πάρκου-του χώρου πρασίνου ως τόπος αναψυχής, τόπος ηρεμίας και εύκολης φυγής παραμένει ως και τις μέρες μας γιατί οι καλλιέργειες πρέπει να ανήκουν σε έναν άλλον τόπο; μακριά από τις πόλεις-η παραγωγή να γίνεται στο εκεί-στο αλλού-σε έναν τόπο κάπου εκτός συνόρων των πόλεων με καμία σύνδεση με τους κατοίκους της; Γεννιέται λοιπόν μια νέα τοπιακή διάσταση στις πόλεις σχετικά με τη φύση, διαφορετική όμως απ' αυτή της καλλιέργειας και θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι διαμορφώνεται ένα τύπου «ανταγωνιστικό πλαίσιο τοπιακής αντίληψης». Κάτι που οδηγεί σε ερωτήματα τύπου: Σε πόσες άραγε διαμορφώσεις τοπίου εντάσσεται η έννοια της καλλιέργειας; Σε πόσα περιοδικά landscape βλέπουμε προτάσεις που να ενσωματώνουν στον σχεδιασμό τους εκτάσεις παραγωγής; Γιατί η ύπαρξη του ενός τοπίου να αποκλείει την ύπαρξη του άλλου;

---

²¹ Ό.π σχόλιο 11

²² Ό.π σχόλιο 11

²³ Ό.π σχόλιο 11

4. Αστικές καλλιέργειες στην Αττική-Μια γενική θεώρηση

Μόνο στο πλαίσιο του **Εθνικού Δικτύου Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης**²⁴ (εφεξής Ε.Δ.Α.Κ.Α) και σύμφωνα με το Υπουργείο Εργασίας μέχρι τα τέλη του 2014, **έχουν δημιουργηθεί πανελλαδικά 25 δημοτικοί λαχανόκηποι εκ των οποίων οι 9 λειτουργούν στην Αττική.** (Θωΐδου & Φωτάκης, 2015)
Παραδείγματα δημοτικών λαχανόκηπων είναι του Δήμου Αθηνών, Αμαρουσίου, Αγίου Δημητρίου, Αχαρνών, Δήμου Λυκόβρυσης-Πεύκης κ.λπ.

Από τις κοινές προδιαγραφές των δομών του Ε.Δ.Α.Κ.Α ορίζεται ότι:

«Ως Δημοτικός Λαχανόκηπος ορίζεται η Δομή, που αποτελείται από έκταση ενιαίου αρδευόμενου και περιφραγμένου αγροκτήματος, η οποία κατανέμεται σε ισομερή τεμάχια, σε ωφελούμενα άτομα, προκειμένου να τα καλλιεργήσουν, με αποκλειστικό σκοπό την σίτιση τους. Λειτουργεί με συγκεκριμένο κανονισμό λειτουργίας, στον οποίο περιγράφονται οι διαδικασίες παραχώρησης και οι κανόνες λειτουργίας του. Λειτουργεί με το απαιτούμενο προσωπικό που ορίζεται στην πρόσκληση. Μέσω της λειτουργίας της δομής, παρέχονται και υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής υποστήριξης και πληροφόρησης με στόχο την ενδυνάμωση και κοινωνική ενσωμάτωση των ωφελουμένων».

Εκτός όμως του παραπάνω Δικτύου, εντός της Αττικής **λειτουργούν και πολλοί ακόμα αστικοί κοινοτικοί λαχανόκηποι διαφόρων μορφών και με διαφορετικό τρόπο οργάνωσης.** Ένα κριτήριο κατάταξης τους θα μπορούσε να είναι **η μορφή σχέσης που αναπτύσσουν οι λαχανόκηποι αυτοί με το Δημόσιο-και πιο συγκεκριμένα με τους Δήμους.** Έτσι, εκτός από τους λαχανόκηπους που προέκυψαν από τη Δημοτική πρωτοβουλία συναντάει κανείς **λαχανόκηπους αυτοοργανωμένους-δηλαδή με μηδενική σχέση με το Δημόσιο βασισμένη σε μια «χαλαρή» οργανωτική δομή.** Παραδείγματα τέτοιων λαχανόκηπων είναι ο Αυτοδιαχειριζόμενος Αγρός του Ελληνικού, ο Βοτανικός Κήπος Πετρούπολης, ο Αυτοδιαχειριζόμενος αγρός στο Πάρκο Τρίτση κ.τ.λ.

Στην ίδια κατηγορία-δηλαδή της απουσίας συμμετοχής της τοπικής αυτοδιοίκησης-υπάγεται **ακόμα μία κατηγορία. Είναι οι κοινοτικοί αγροί που δημιουργούνται κατόπιν μίσθωσης ιδιωτικού οικοπέδου.** Όταν δηλαδή μία ομάδα κατοίκων ή μία συλλογικότητα με ένα κοινό συνδεδετικό χαρακτηριστικό φιλίας ή δραστηριότητας ή και τα δύο (χόμπυ κ.λπ.) αναζητάει κάποιο κενό ιδιωτικό οικόπεδο εντός του αστικού ιστού έτσι ώστε να καλλιεργήσει τη γη συλλογικά. **Η κατηγορία αυτή έχει σημασία για την εργασία μας καθώς τέτοιας μορφής αστικοί αγροί παρόλο που μπορεί να υπάγονται στην σφαίρα μιας ιδιωτικής συμφωνίας παράγουν σχέσεις και δεσμούς με την**

²⁴ Έγινε με χρηματοδότηση ΕΣΠΑ και οι Δομές που λειτουργεί το Εθνικό Δίκτυο Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης εκτός από τους δημοτικούς λαχανόκηπους είναι Τράπεζες χρόνου, κοινωνικά παντοπωλεία, γραφεία διαμεσολάβησης, ανοιχτά κέντρα ημερήσιας υποδοχής αστέγων, υπνωτήρια, δομές παροχής συσσιτίων και κοινωνικά φαρμακεία.

κοινωνία μέσα από μια ευρεία γκάμα δραστηριοτήτων .Τέτοιο παράδειγμα είναι και ο «Αστικός Αγρός του Χαλανδρίου».

Ένα άλλο είδος λαχανόκηπων είναι αυτοί που έχουν προκύψει από πρωτοβουλία μιας ήδη διαμορφωμένης κοινότητας κατοίκων σε συνεργασία με τον Δήμο. Γνωστό παράδειγμα είναι αυτό των «Αγρόσχολων Βριλησίου» ο οποίος δημιουργήθηκε μετά από αίτημα του ορειβατικού συλλόγου στο Δήμο. Από τη σελίδα του συλλόγου παρατίθεται το ακόλουθο απόσπασμα: «Μετά από απόφαση του συμβουλίου, στις 21/03/2012 ο Σύλλογός μας ζητά στο Δημοτικό Συμβούλιο Βριλησίων ΓΗ στο χώρο της πρώην Ναυτική Βάσης, με σκοπό την αστική καλλιέργεια και την προπόνηση ορειβασίας. Η αποδοχή του Δ.Σ. ήταν κάτι παραπάνω από ευρεία και τα λόγια όλων κολακευτικά για το εθελοντική, πολιτιστική, κοινωνική και ορειβατική δράση του Συλλόγου. Η Ομάδα σχεδιάζει και αναπτύσσει το χώρο με πολύ μεράκι και αγάπη! Ήδη είναι σε εξέλιξη η δημιουργία ενός επιδεικτικού βοτανικού κήπου και λαχανόκηπου, επισκέψιμου από μαθητές και άλλους ενδιαφερόμενους».

Μια διαφορετική κατηγορία αποτελούν **οι λαχανόκηποι που αναπτύσσονται εντός των περιβόλων Δημόσιων Κτηρίων και ειδικότερα σε σχέση με την Εκπαίδευση και την Υγεία.** Δύο ενδεικτικά παραδείγματα είναι το Σισμανόγλειο Γενικό Νοσοκομείο Αττικής και το πρόγραμμα των εκπαιδευτικών λαχανόκηπων Δημοτικών σχολείων του Δήμου Αμαρουσίου που ξεκίνησε από το 2011 σε συνεργασία με σχετικό πρόγραμμα της «Γραμματείας Νέας Γενιάς». Ειδικότερα, το Σισμανόγλειο Γενικό Νοσοκομείο Αττικής από τον Απρίλιο του 2013 δημιούργησε έναν αστικό λαχανόκηπο στην προσπάθειά του να βρει «εναλλακτικούς τρόπους εξοικονόμησης χρημάτων και αξιοποίησης χώρων που μέχρι πρόσφατα ήταν εγκαταλελειμμένοι. (...) Στόχος του νοσοκομείου είναι η σταδιακή αύξηση της παραγωγής ώστε να καλυφθεί μέρος των αναγκών του και να μετατραπεί σε αποκλειστικό προμηθευτή της κουζίνας. Η τροφοδοσία άλλωστε του νοσοκομείου απορροφά σημαντικό μέρος του προϋπολογισμού του νοσηλευτικού ιδρύματος καθώς το 2012 ανήλθε σε 804.000 ευρώ (αφορά όλες τις μονάδες που έχουν ενταχθεί στο Σισμανόγλειο), από τα οποία 130.000 αφορούν σε οπωροκηπευτικά».²⁵

Γενικά στοιχεία σχετικά με τον Τρόπο Οργάνωσης των Δημοτικών Λαχανόκηπων

Ο βασικός μηχανισμός που ενεργοποιείται για την οργάνωση ενός λαχανόκηπου περιγράφεται ως εξής: **«Ο Δήμος προετοιμάζει έκταση εδάφους συχνά σε διαφορετικές τοποθεσίες της πόλης με εύκολη πρόσβαση και οι πολίτες νοικιάζουν 50 ή 100 τετραγωνικά μέτρα στα οποία φυτεύουν τα λαχανικά της επιθυμίας τους τα οποία στη συνέχεια περιποιούνται και συγκομίζουν.**

²⁵ Από την ηλεκτρονική έκδοση της Ημερησίας:
<http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26510&subid=2&pubid=113061284>_Προσπέλαση 28/06/2015

Συχνά ο Δήμος παρέχει και την αναγκαία τεχνογνωσία με σεμινάρια σε όσους αναλαμβάνουν για πρώτη φορά να καλλιεργήσουν λαχανικά. Επίσης, ο Δήμος καταρτίζει τον κανονισμό ο οποίος είναι υποχρεωτικός για τους συμμετέχοντες. Σε πολλές πόλεις της Δύσης υπάρχει επίσης λίστα αναμονής και οι Δημοτικές Αρχές επεκτείνουν κάθε χρόνο την έκταση των Δημοτικών Κήπων για να ανταποκριθούν στην αυξημένη ζήτηση». (Δαουτόπουλος, 2010).

Ανάλογα με φυσικά με το μέγεθος και τη θέση-καθώς οι περιαστικοί λαχανόκηποι έχουν τη δυνατότητα για μεγαλύτερη επέκταση-μπορούν να περιλαμβάνουν αρκετές υποδομές όπως για παράδειγμα ο Δημοτικός Λαχανόκηπος της Αλεξανδρούπολης που έχει φτάσει να έχει σχεδιαστεί για να περιλαμβάνει ως και ποδηλατόδρομο. Από περιγραφή του συγκεκριμένου λαχανόκηπου σε ιστοσελίδα της περιοχής παραθέτουμε το ακόλουθο σχόλιο για να γίνουν αντιληπτές και οι διαστάσεις που μπορεί να πάρει ένας λαχανόκηπος τουλάχιστον εκεί που το επιτρέπουν τα χαρακτηριστικά του χώρου: «Ουσιαστικά θα είναι μια μικρή «πόλη» που θα έχει δρόμους και θα διαθέτει τουαλέτες, κιόσκια, μικρό κυλικείο, εκκλησία, γραφείο γεωπόνου»²⁶.

Στο σημείο αυτό θα έπρεπε επίσης να σημειωθεί ότι δεν είναι όλοι οι δήμοι σε θέση να δημιουργήσουν λαχανόκηπους και τούτο διότι αρκετοί δήμοι δεν έχουν τη διαθέσιμη γη.

Οι δήμοι που εξετάζουμε ωστόσο ανήκουν σε δήμους με πολύ καλή σχέση ελεύθερων-δομημένων χώρων σε σύγκριση με άλλους δήμους.

Ενδεικτικά μόνο αναφέρουμε ότι «Η συνολική έκταση του Δ. Καισαριανής, σήμερα, είναι 8.500 περίπου στρέμματα, από τα οποία τα 7.500 είναι ορεινή περιοχή και πράσινο και τα 1.000 κατοικημένοι και κοινόχρηστοι χώροι».²⁷ Αντίστοιχα, ο Δ. Αμαρουσίου έχει σύμφωνα με το ερευνητικό πρόγραμμα «Προστασία και αναβάθμιση των χώρων πρασίνου στη μητροπολιτική Αθήνα» του Εργαστηρίου του Αστικού Περιβάλλοντος του Ε.Μ.Π, ένα εξαιρετικά μεγάλο απόθεμα σε χώρους πρασίνου.

5. Δημοτικοί κήποι Αμαρουσίου

Ο Δήμος Αμαρουσίου όπως άλλωστε ήδη προαναφέρθηκε, ήταν από τους πρώτους Δήμους της Αττικής που δημιούργησε με δική του πρωτοβουλία έναν κοινοτικό λαχανόκηπο. Στη δε τρέχουσα φάση, προσπαθεί έπειτα από το πρώτο, και κατά γενική ομολογία πετυχημένο εγχείρημα, να επεκτείνει και τη δράση του σ' ένα ακόμα καινούριο χώρο εντός των ορίων του Δήμου. Ο **2ος λαχανόκηπος** υπάγεται στο Έργο «Κοινωνικές Δομές Αντιμετώπισης της Φτώχειας στο Δήμο Αμαρουσίου» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου

²⁶ http://www.localit.gr/archives/1803_Προσπέλαση 28/06/2015

²⁷ https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%B1%CE%B9%CF%83%CE%B1%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%AE_Προσπέλαση 1/07/2015

Δυναμικού», συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ) και υλοποιείται στο πλαίσιο συνεργασίας του με το Ε.Δ.Δ.Υ.Π.Π.Υ.»^{28 29}

Γενικώς, θα μπορούσε κανείς να πει, ότι ο Δήμος αυτός στο θέμα των λαχανόκηπων έχει υπάρξει αρκετά δραστήριος. Εκτός από τους δημοτικούς Λαχανόκηπους για τις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες έχει εφαρμόσει και αντίστοιχα προγράμματα σε σχολικούς κήπους. Επίσης, σε διάφορες προγραμματικές δηλώσεις που έχουν γίνει κατά καιρούς από τη Δημοτική Αρχή, έχει εκφραστεί η επιθυμία να παραχωρηθούν πολλά κενά και αναξιοποίητα κτήματα για τη μετατροπή τους σε δημοτικούς λαχανόκηπους. Μία πρόθεση που ήταν άλλωστε και σύμφωνη με το μεγάλο ενδιαφέρον που εκφράστηκε από μέρους των δημοτών κατά την αναγγελία της δημιουργίας του 2ου Δημοτικού Λαχανόκηπου.

1ος Δημοτικός Λαχανόκηπος Αμαρουσίου

Ο ελεύθερος χώρος που επιλέχθηκε για τον **1ο Δημοτικό Λαχανόκηπο Αμαρουσίου** (εφεξής 1ο Δ.Λ.Α) αφορούσε κενό δημοτικό οικόπεδο το οποίο περιβάλλεται βορείως από την οδό Δωδεκανήσου, ανατολικά από την οδό Αυτοκράτορος Ηρακλείου και νοτίως, από τη Λεωφόρο Αδρονίκου. Στην έκταση αυτή των 2.5 στρεμμάτων δόθηκε η δυνατότητα σε 25 δημότες της πόλης να καλλιεργήσουν λαχανικά ενώ μέρος της παραγωγής τους (1/4) να το διαθέτουν στο κοινωνικό παντοπωλείο του Δήμου. **Οι αιτούμενοι για τους 25 αυτούς αρχικούς κλήρους ξεπέρασαν τους 500** γεγονός που έδειξε το μεγάλο ενδιαφέρον αλλά και την ανάγκη των κατοίκων για μια τέτοιου είδους δραστηριότητα που αφενός θα μπορούσε να καλύψει μέρος των διατροφικών τους αναγκών και αφετέρου θα συνιστούσε γι' αυτούς μία δημιουργική απασχόληση με πολλαπλά οφέλη σε ψυχολογικό και κοινωνικό επίπεδο. Ο κήπος υποστηρίχθηκε με ίδιους πόρους του Δήμου (περίφραξη, σήμανση, φρεζάρισμα του εδάφους, υποδομή ύδρευσης μέσω δεξαμενής) και **ξεκίνησε να λειτουργεί τον Απρίλιο του 2012.**

Οι ωφελούμενοι επιλέχθηκαν βάσει κοινωνικών κριτηρίων ενώ βαρύνουσας σημασίας ήταν και το κριτήριο της εντοπιότητας. Το τελευταίο αυτό κριτήριο ήταν σημαντικό για τη δημοτική αρχή καθώς κρίθηκε ότι οι κάτοικοι πρέπει να έχουν άμεση και εύκολη πρόσβαση στον κήπο για την καλύτερη προστασία του αλλά και την ομαλότερη λειτουργία του. Μεγάλο μέρος των δικαιούχων ήταν **συνταξιούχοι, πολύτεκνες οικογένειες, άνεργοι καθώς και μετανάστες δεύτερης γενιάς. Δεν έχει υπάρξει κάποια πρόβλεψη για το χρονικό διάστημα που θα λειτουργεί** και ο τερματισμός του θα συζητηθεί όταν προκύψει μια συμφέρουσα πρόταση για το συγκεκριμένο χώρο. **Το τελευταίο**

²⁸ http://www.maroussi.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=286&newsid=23054_Προσπέλαση 26/06/2015

²⁹ Εθνικό Διαδημοτικό Δίκτυο Υγιών Πόλεων-Προαγωγής Υγείας

αυτό σημείο φυσικά αναδεικνύει το πόσο ευάλωτα είναι τα εγχειρήματα αυτά αλλά και υπογραμμίζει τον προσωρινό τους χαρακτήρα.

Σχετικά με τα **ποιοτικά χαρακτηριστικά του χώρου**, ο εν λόγω λαχανόκηπος **βρίσκεται εντός του πυκνού αστικού ιστού του Δήμου Αμαρουσίου γύρω από πλατιούς δρόμους και υψηλές πολυκατοικίες που ορθώνονται στις τρεις από τις τέσσερις πλευρές του ενώ η τέταρτη πλευρά του έρχεται σε επαφή με την ταχεία κυκλοφορία Λεωφόρο Ανδρονίκου. Το οικόπεδο όπου χωροθετήθηκε ο λαχανόκηπος, σύμφωνα και με τις μαρτυρίες των περιοίκων, ήταν ένα κενό οικόπεδο της πόλης του Αμαρουσίου που προοριζόταν να χτιστεί (ένα εμπορικό κέντρο αλλά τελικά λόγω της οικονομικής κρίσης έμεινε στα θεμέλια χωρίς να μπορέσει να ολοκληρωθεί η κατασκευή. Έτσι, το εν λόγω οικόπεδο, βαθμιαία μετατράπηκε σ' έναν ανοιχτό σκουπιδότοπο που όμως, σύμφωνα και με σχόλια των ωφελούμενων του προγράμματος, εξωραϊστική με τη δημιουργία του λαχανόκηπου και έγινε ένας «πνεύμονας πρασίνου για την περιοχή».**³⁰

Για την επιτυχία του όμως και σύμφωνα με την υπεύθυνη του προγράμματος κα Ελένη Γιαννακοπούλου, έπαιξε ρόλο και η αδιάλειπτη υποστήριξη του Δήμου σε θέματα πληροφόρησης και άμεσης επίλυσης των προβλημάτων που πρόεκυπταν. Στη διάθεση των καλλιεργητών ήταν άλλωστε το προσωπικό του τμήματος του Περιβάλλοντος του Δήμου γεωπόνους, εργάτες, καθώς και το τμήμα κοινωνικής υποστήριξης. Ενώ δεν υπήρξε κανένα γραφειοκρατικό κόλλημα ή άλλου είδους καθυστέρηση στην υλοποίησή του.

Ως εκ τούτου, ο 1ος Δ.Λ.Α στο μικρό αυτό οικόπεδο που χωροθετήθηκε βρήκε γόνιμο έδαφος (κυριολεκτικά και μεταφορικά) με αποτέλεσμα να έχει θερμή υποδοχή από την αρχή της δημιουργίας τους αλλά και θετική αποδοχή από τους κατοίκους της γειτονιάς σ' όλη την πορεία του. Γενικότερα όμως, ο 1ος Δ.Λ.Α έχει προβληθεί στα μέσα ενημέρωσης σαν ένα επιτυχημένο εγχείρημα γεγονός που επιβεβαιώθηκε και από την εικόνα ενός πραγματικά ζωντανού χώρου που έδινε κατά την επιτόπια αυτοψία που έγινε στις αρχές του περασμένου Μάη.³¹

2ος Δημοτικός Λαχανόκηπος Αμαρουσίου

Το 2014, ανακοινώνεται και η δημιουργία 2ου Δημοτικού Λαχανόκηπου Αμαρουσίου (εφεξής 2ος Δ.Λ.Α) έκτασης 5 στρεμμάτων. Ο νέος δημοτικός λαχανόκηπος χωροθετείται στον μη δασικό χώρο του κτήματος Καρέλλα στην ανατολική πλευρά του κτήματος Συγγρού ιδιοκτησίας του Δήμου στην οδό Ευκαλύπτων. **Απώτερος σκοπός του Δήμου ήταν να ενταχθούν στο πρόγραμμα 100 επιπλέον οικογένειες που να ανήκουν σε ευπαθείς**

³⁰ Σχολιασμός του καλλιεργητή Τάκη Παναγόπουλο σε βίντεο παραγωγής της οργάνωσης WWF με τίτλο «Κηπουροί στην πόλη: Ο δημοτικός λαχανόκηπος Αμαρουσίου». https://www.youtube.com/watch?v=vME12HxYoF4_Προσπέλαση 28/06/2015

³¹ Η επιτόπια αυτοψία έγινε την 1η Μαΐου του 2015

κοινωνικές ομάδες. Από σχετική δήλωση του Δημάρχου του Αμαρουσίου στο «Βήμα»: «Είμαστε ιδιαίτερα ικανοποιημένοι που η λειτουργία του πρώτου λαχανόκηπου έχει προσφέρει σε 40 οικογένειες συμπολιτών μας μια σημαντική πηγή κάλυψης των αναγκών σίτισής τους και μια δημιουργική διέξοδο κόντρα στην κρίση. Ακολουθώντας το ίδιο επιτυχημένο μοντέλο, μέσω της δημιουργίας του δεύτερου λαχανόκηπου προσφέρουμε αυτή τη δυνατότητα σε ακόμη περισσότερους συμπολίτες μας που βρίσκονται σε ανάγκη και ενισχύουμε την κοινωνική αλληλεγγύη στην πόλη μας» (Κλώντζα, 2014)

Με μια μικρή χρηματοδότηση αυτή τη φορά από το ΕΣΠΑ ύψους 8.000 ευρώ και σε συνδυασμό με χορηγίες (σε φυτά, εδαφοβελτιωτικά) αλλά και αρκετή εθελοντική εργασία, **ο Δήμος κατάφερε να οργανώσει μία έκταση κατά πολύ μεγαλύτερη σε σύγκριση με την πρώτη έτσι ώστε να παραχωρηθεί στους ωφελούμενους δημότες, έτοιμη προς καλλιέργεια.** Η θέση του 2ου Δ.Λ.Α. είναι πολύ καλή μιας και υπάρχει πηγάδι εντός του χώρου αλλά και σε σύγκριση με τον 1ο Δ.Λ.Α. που βρισκόταν ανάμεσα σε δρόμους με μεγάλες ροές-**είναι προνομιακότερη καθώς οι κυκλοφοριακές ροές είναι μικρές και ο χώρος παρουσιάζει καλύτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά.** Ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι στους δικαιούχους, αυτή τη φορά, συμπεριλήφθηκαν, **εκτός από τους δημότες που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, και μέλη του κέντρου ημέρας ψυχικά ασθενών «Franco Basaglia».** Επιπλέον, **προβλέφθηκε να δοθεί και ένα κομμάτι του λαχανόκηπου στο 5ο Γυμνάσιο Λύκειο Αμαρουσίου που βρίσκεται σε άμεση γειτνίαση με το κτήμα Καρέλλα.** Για τον καινούριο αυτόν λαχανόκηπο, και σύμφωνα με τις προδιαγραφές της δομής, προσλήφθηκαν δύο γεωπόνοι και μία κοινωνική λειτουργός για ψυχολογική υποστήριξη των ωφελούμενων.

Ωστόσο, **ο 2ος Δ.Λ.Α. δε θα τύχει τη θετική υποδοχή των περιοίκων όπως συνέβη με τον 1ο Δ.Λ.Α.** Έτσι, από το προσωπικό μπλόγκ του Δημάρχου Αμαρουσίου στις 27 Μαΐου του 2015 αλλά και σχετικό δελτίο τύπου στο Δήμο, γίνεται γνωστό ότι: **«Με βανδαλισμούς και εκτεταμένες καταστροφές στις υποδομές άγνωστοι προσπαθούν να αποτρέψουν τη λειτουργία του Δημοτικού Λαχανόκηπου στο Κτήμα Καρέλλα, που έχει παραχωρηθεί σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες για την κάλυψη μέρους των καθημερινών τους αναγκών για σίτιση.»**³² και λίγο παρακάτω αναφέρει ότι **«Δεν έχουν διστάσει μάλιστα να καταστρέψουν το αρδευτικό σύστημα, να προκαλέσουν ακόμη και φθορές στα μηχανήματα που πραγματοποίησαν την ανάπλαση τους εδάφους και να καταστρέψουν ολοσχερώς την εξωτερική περίφραξη».**

Βανδαλισμούς όμως στο παρελθόν είχε υποστεί και ο **σχολικός λαχανόκηπος** του 10ου σχολείου το οποίο βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από το κτήμα Καρέλλα. όπως κοινοποιείται και πάλι σε δελτίο του Δήμου.

³² http://gpatoulisblog.blogspot.gr/2015/05/blog-post_59.html_Προσπέλαση 28/6/2015

Σύμφωνα και με τη συνέντευξη που έγινε με την υπεύθυνη των λαχανόκηπων του Δ. Αμαρουσίου «**έγιναν φριχτοί βανδαλισμοί**»³³. Και όταν ρωτήθηκε ποιος ο λόγος της αντίδρασης η απάντηση που δόθηκε ήταν: **«Οι επιθέσεις στο αρδευτικό σύστημα του κήπου έγιναν τρεις φορές. Τα επιχειρήματα που ακούστηκαν αφορούσαν τον πιθανό θόρυβο από τα μηχανήματα και αόριστες ανησυχίες για την υποβάθμιση του χώρου από τη δημιουργία του λαχανόκηπου καθώς επίσης και ότι θα χαλούσε ένα μονοπάτι που συνήθως χρησιμοποιούσαν οι περίοικοι που είχαν κατοικίδια και ότι αυτοί μετά θα έπρεπε να διανύσουν μεγαλύτερη απόσταση. Δεν υπήρχε κάποια λογική αιτία να μην θέλουν να παραχωρηθεί ο χώρος αυτός σε συνδημότες τους που βρίσκονται σε ανάγκη. Παραπλεύρως του λαχανόκηπου έχει αποφασιστεί να γίνει ένα γήπεδο. Αυτό δηλαδή δεν θα τους ενοχλούσε με το θόρυβο;»**.

Και όταν ρωτήθηκε για τους βανδαλισμούς στον λαχανόκηπο του 10ου δημοτικού σχολείου είπε χαρακτηριστικά: «Περαστικοί μπήκαν και κατέστρεψαν τον μικρό λαχανόκηπο που είχαν φτιάξει οι μαθητές του σχολείου με πολύ χαρά και φροντίδα. Τα παιδιά όταν τους δίνεται η δυνατότητα να βγουν έξω από την τάξη και να κάνουν μια δραστηριότητα μακριά από το βιβλίο τρελαίνονται από τη χαρά τους. Μάλλον κάποιο πρόβλημα υπάρχει με την περιοχή αυτή».

Στις εξελίξεις αυτές υπήρξε άμεση παρέμβαση του Δήμου με μήνυση κατά αγνώστου.³⁴ και πρόσκληση σε συζήτηση με το Δήμαρχο των πρώτων 50 δικαιούχων του λαχανόκηπου. Οι δικαιούχοι στη συζήτηση αυτή-εντελώς απογοητευμένοι από τις εξελίξεις³⁵- συμφώνησαν να περιφρουρήσουν ο καθένας το δικό του κτήμα και με τον τρόπο αυτό να αποτρέψουν μελλοντικές ζημιές ενώ ορίστηκε ότι η πρώτη θα γίνει τον ερχόμενο Σεπτέμβρη.

Τέλος, σε σχετική ερώτηση που έγινε στην υπεύθυνη για το μέλλον των δημοτικών λαχανόκηπων στο Μαρούσι η απάντηση που δόθηκε ήταν **«όταν προκύψουν νέα σχέδια για τους χώρους θα παρθεί και η σχετική απόφαση»**.

Στην παρούσα φάση (1/07/2015) οι ζημιές έχουν αποκατασταθεί, έχει χτιστεί και ένα μικρό σπιτάκι για να δείχνει ότι «σημειολογικά υπάρχει κάτι εκεί»³⁶ έχει ξανασκαλιστεί το χώμα και έχει δημιουργηθεί μια μικρή τάφρος-κανάλι για τα νερά που λειτουργεί όμως και σαν προστασία του χώρου από πιθανές μελλοντικές επιθέσεις.

³³ Φράση της Ελένης Γιαννακοπούλου - υπεύθυνης των Δ. Λαχανόκηπων του Δ. Αμαρουσίου

³⁴ <http://www.maroussi.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=286&newsid=28568>
_ Προσπέλαση 1/07/2015

³⁵ Η απογοήτευσή των ωφελούμενων από τις επιθέσεις, σύμφωνα με την Ε.Γιαννακοπούλου, συνοψιζόταν στην φράση «να πεθάνει η κατσικά του γείτονα» την οποία την επανέλαβαν αρκετές φορές κατά τη διάρκεια της συνάντησης.

³⁶ βλ. σημείωση 24

6. Δημοτικός κήπος Καισαριανής

Η περιπέτεια του δημοτικού λαχανόκηπου της Καισαριανής ξεκινάει τον Δεκέμβριο 2012 όταν ο **Φορέας Παροχής Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών «Ε.Π.Ε.Κ.Α»**³⁷ σε σύμπραξη με το Δήμο Καισαριανής και τον Δήμο Ζωγράφου αναλαμβάνει να οργανώσει τις κοινωνικές Δομές Άμεσης Αντιμετώπισης της Φτώχειας» που λειτουργεί το «Εθνικό Δίκτυο Άμεσης Παρέμβασης». Η εν λόγω σύμπραξη επικυρώνεται από το δημοτικό συμβούλιο της 9ης Απριλίου του 2013. Οι δομές αυτές αφορούν **τράπεζες χρόνου, κοινωνικά παντοπωλεία, γραφεία διαμεσολάβησης, ανοιχτά κέντρα ημερήσιας υποδοχής αστέγων, υπνωτήρια, δομές παροχής συσσιτίων, κοινωνικά φαρμακεία και αστικούς λαχανόκηπους**. Το πρόγραμμα αυτό προωθείται από το Υπουργείο Εργασίας, χρηματοδοτείται από το ΕΣΠΑ, είναι διετές (λήγει δηλαδή τον Δεκέμβρη του 2014) και υλοποιείται υποχρεωτικά μέσω Μ.Κ.Ο. που στην περίπτωση αυτή είναι το Ε.Π.Ε.Κ.Α.

Η οργάνωση του αστικού λαχανόκηπου θα ξεκινήσει με καθυστέρηση σε σχέση με τις υπόλοιπες δομές. Έτσι, αφότου γίνουν κάποιες προκαταρκτικές μελέτες εκ μέρους της Μ.Κ.Ο., ο λαχανόκηπος χωροθετείται σε σημείο ελεύθερο υψηλής φύτευσης **σε δημοτική έκταση εντός του «Πάρκου του Σκοπευτηρίου»** και στον χώρο που εκτείνεται σε άμεση γειτνίαση από την κάτω πύλη του Σκοπευτηρίου ως την πάνω πύλη πλησίον της οδού Διστόμου. Η χωροθέτηση γίνεται βάσει της απόφασης 192 την 11η Νοεμβρίου του 2012. **Η εν λόγω τοποθεσία, αφορά μία έκταση γης 2 στρεμμάτων και συμμετέχουν σ' αυτήν 27 δικαιούχοι**. Αφορά επί της ουσίας μια «**Έκταση ενιαίου αρδευόμενου και περιφραγμένου αγροκτήματος, η οποία κατανέμεται σε ισομερή τεμάχια, σε ωφελούμενα άτομα, προκειμένου να τα καλλιεργήσουν, με αποκλειστικό σκοπό τη σίτισή τους**».³⁸ Σχετικά με τη χωροθέτηση αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι σε μικρή απόσταση από τον Λαχανόκηπο βρίσκεται ένα Δημοτικό γήπεδο ποδοσφαίρου 5Χ5 το οποίο έχει ενοικιαστεί σε ιδιώτη και ο οποίος με τη σειρά του το υπενοικιάζει σε άλλους χρήστες.

Η επιλογή των δικαιούχων γίνεται με οικονομικά και κοινωνικά κριτήρια όπως άλλωστε γίνεται και στους υπόλοιπους δήμους που εφαρμόζουν αντίστοιχα προγράμματα. Ωστόσο, βάσει συνέντευξης ωφελούμενου, μαθαίνουμε ότι μεγάλη πλειοψηφία των συμμετεχόντων είναι χαμηλοσυνταξιούχοι αλλά και πολίτες που υπολείπονται λίγο καιρό για να βγουν στην σύνταξη καθώς επίσης και αλλοδαποί. Οι δε τελευταίοι, λειτουργούν τους λαχανόκηπους τους με ιδιαίτερη επιτυχία καθώς έχουν πλούσιες γνώσεις σχετικές με τις καλλιέργειες λόγω καταβολών αλλά και γιατί στην κυρίως δραστηριότητά τους εργάζονται ως χειρώνακτες.

³⁷ Ε.Π.Ε.Κ.Α: «Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό & Ερευνητικό Κέντρο Αθηνών»: www.epeka.gr

³⁸ Από την πρόσκληση ενδιαφέροντος που έκανε το Ε.Π.Ε.Κ.Α για την πρόσληψη 40 ανέργων έως 30 ετών με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου για τη λειτουργία των Κοινωνικών Δομών στους Δήμους παρέμβασης. Site www.epeka.gr
Προσπέλαση: 26/06/2015

Για την λειτουργία του Λαχανόκηπου η Μ.Κ.Ο. ανοίγει και τρεις θέσεις εργασίας με σύμβαση ορισμένου χρόνου: 1 γεωπόνος, 1 επιστάτης και 1 κοινωνική λειτουργός για τη παροχή ψυχολογικής βοήθειας στους δικαιούχους. Ο προϋπολογισμός που έχει να διαχειριστεί το Ε.Π.Ε.Κ.Α αγγίζει τις 20.000 ευρώ και αφορά τα έξοδα (σπόρους, φυτά, χώμα, εργαλεία, περίφραξη) για τη διαμόρφωση του λαχανόκηπου.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας και της συνεργασίας με τη Μ.Κ.Ο. υπάρχει έντονη πολιτική αντίδραση από τη «Λαϊκή Συσπείρωση» που εκείνη τη χρονική περίοδο έχει αντιπολιτευτική δράση. Ένα βασικό πολιτικό επιχείρημα που διατυπώνεται σχετικά με τη σύμπραξη του Δήμου με τη Μ.Κ.Ο. υπάγεται στη γενικότερη αφήγηση περί περιστολής των δικαιοδοσιών του Δημόσιου τομέα και την διόγκωση των Μ.Κ.Ο. σε σχέση με τη διαχείριση του δημόσιου χρήματος. Συγκεκριμένα σε Ανακοινωθέν της Λαϊκής Συσπείρωσης αναρτημένο στο διαδίκτυο η εν λόγω αφήγηση παίρνει την παρακάτω μορφή: «Γιατί όλα αυτά τα προγράμματα προϋποθέτουν τη σύμπραξη των δήμων με τους διάφορους φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα (Μ.Κ.Ο. και Εταιρίες;) και λίγο παρακάτω **«Τα προγράμματα αυτά είναι ο «δούρειος ίππος» για να διαλυθούν οι δημοσιές δομές υγείας – πρόνοιας και οι σταθερές εργασιακές σχέσεις. Είναι μήτρα σκανδάλων».**³⁹

Πέρα όμως από τη θέση της αντιπολίτευσης, **αντιδράσεις και εντάσεις θα δημιουργηθούν και στο χώρο του λαχανόκηπου κατά την περίοδο έναρξης των λειτουργιών του. Συγκεκριμένα οι περίοικοι αφαίρεσαν την περίφραξη του λαχανόκηπου δύο φορές μεταξύ του Ιουλίου και του Αυγούστου του 2013 όπως μας πληροφορεί κάτοικος της Καισαριανής στο προσωπικό του μπλόγκ.⁴⁰ αλλά και όπως επιβεβαίωσε και ο νυν αντιδήμαρχος Ι. Περρής.**

Παρά τα προβλήματα, ο Δημοτικός Λαχανόκηπος για έναν χρόνο θα λειτουργήσει σύμφωνα με τα προβλεπόμενα. **Μικρό μέρος των καλλιεργειών και για όσο χρονικό διάστημα λειτουργεί υπό το σχήμα σύμπραξης με το Δήμο και τη Μ.Κ.Ο. θα τροφοδοτήσει και το κοινωνικό παντοπωλείο.** Ωστόσο, οι περιφερειακές και δημοτικές εκλογές του Μάη του 2014, ανακόπτουν τη ροή των γεγονότων καθώς αφενός αλλάζει η ηγεσία του Δήμου Καισαριανής και αφετέρου το Δεκέμβρη του 2014 λήγει η διετής σύμβαση με το Φορέα Ε.Π.Ε.Κ.Α. Στη χρονική αυτή φάση, τοποθετείται και η έναρξη της αντίστροφης μέτρησης για τον αστικό λαχανόκηπο της Καισαριανής.

Η νέα δημοτική αρχή έρχεται σε επαφή με τους δικαιούχους του αστικού λαχανόκηπου και κατ' αρχάς τους καθησυχάζουν για την περαιτέρω λειτουργία του Λαχανόκηπου. **Στο σημείο αυτό, οι δικαιούχοι του κήπου αποφασίζουν**

³⁹http://www.lskaisarianis.gr/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%AF%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7/_Προσπέλαση_27/06/2015

⁴⁰ http://kaisarianitora.blogspot.gr/2013/09/blog-post_7294.html_Προσπέλαση_27/06/2015

να συνεχίσουν τις εργασίες τους στο λαχανόκηπο βάσει της λογικής της αυτοδιαχείρισης μέσω συνελεύσεων και συγκεκριμένου καταστατικού λειτουργία και που οι ίδιοι συντάσσουν.

Σε επόμενες, ωστόσο, συναντήσεις των κατοίκων με το νεοεκλεγέν Δημοτικό Συμβούλιο, το κλίμα αλλάζει καθώς στο μεταξύ έχουν γίνει καταγγελίες για παρανομίες στη διαχείριση των χρημάτων από τη Μ.Κ.Ο. ενώ γίνονται προσπάθειες εκ μέρους της δημοτικής αρχής να συνδεθεί η δράση της Μ.Κ.Ο. με τους μικροκαλλιεργητές⁴¹. **Βασικό επιχείρημα στην υποχώρηση του Δήμου σε σχέση με τις αρχικές υποσχέσεις του για τη διαφύλαξη και τη συνέχιση του λαχανόκηπου, εμφανίζεται τώρα η ανάγκη αξιοποίησης μιας νέας επιδότησης ανάπλασης για τον ίδιο χώρο.**

Στις 28/04/2015 με δελτίο τύπου που δημοσιεύεται στο site του Δήμου από την «Λαϊκή Συσπείρωση Καισαριανής» ζητείται η αποχώρηση των καλλιεργητών μέχρι και τις 24 του Μάη. Στο τέλος δε του ανακοινωθέντος προστίθεται και το εξής: **«Ο Δήμος θα απομακρύνει την περιφραξη του χώρου και θα υλοποιήσει το έργο βάσει της μελέτης που έχει χρηματοδοτηθεί για την «Αναβάθμιση πάρκων και κοινόχρηστων χώρων του Δήμου Καισαριανής».** Σε «απάντηση» του παραπάνω δελτίου τύπου, την Πρωτομαγιά του 2015, οι αυτοοργανωμένοι πλέον καλλιεργητές ανοίγουν τον λαχανόκηπο εν είδει γιορτής για όλους τους κατοίκους της γειτονιάς. Στη γιορτή αυτή, εκτός από σπόρους και κηπευτικά μοιράζονται άνθη αλλά και συγκεντρώνονται και οι 40 απαραίτητες υπογραφές έτσι ώστε να συζητηθεί το θέμα του κήπου στο Δημοτικό Συμβούλιο.

Στη θερμή συζήτηση που ακολουθεί μεταξύ των ωφελούμενων του λαχανόκηπου και του Δημοτικού Συμβουλίου, τα πιο βασικά επιχειρήματα που αναπτύσσονται συνοψίζονται ως εξής⁴²: **1. Η ύπαρξη του λαχανόκηπου στο χώρο του Πάρκου του Σκοπευτηρίου μπορεί να χρησιμοποιηθεί υπέρ του Αθλητικού Συλλόγου της Πανελληνίας Σκοπευτικής Ένωσης που διεκδικεί μέρος του πάρκου του Σκοπευτηρίου⁴³ 2. Με την παρουσία του λαχανόκηπου αλλοιώνεται ο ιστορικός χαρακτήρας του Σκοπευτηρίου 3. Η ύπαρξη προστίμων από την πολεοδομία για την ύπαρξη παράνομης περιφραξης⁴⁴ 4. Ενστάσεις από το Δασαρχείο 5. Η εκπνοή του διαστήματος που λειτουργούσε το αρχικό πρόγραμμα μέσω της Μ.Κ.Ο. 6. Η μη αποδοχή εκ μέρους του Δήμου της λειτουργίας του λαχανόκηπου από μία**

⁴¹ Κατά τον ωφελούμενο Α. Τίγκα

⁴² Η συνόψιση των επιχειρημάτων προκύπτει από τις συνεντεύξεις του Αντιδημάρχου Ι. Περρή και του ωφελούμενου Α. Τίγκα.

⁴³ Ωστόσο αυτό το επιχείρημα είναι έωλο καθώς υπάρχει δικαστική απόφαση που δικαιώνει τον Δήμο ως προς το ιδιοκτησιακό καθεστώς του εν λόγω χώρου.

⁴⁴ Η περιφραξη ήταν νόμιμη και είχε μπει για όσο λειτουργούσε ο λαχανόκηπος βάσει του αρχικού σχήματος λειτουργίας του. Κατέστην παράνομη από τη στιγμή που το πρόγραμμα εξέπνευσε. Στο σημείο αυτό, εύλογα αναρωτιέται κανείς γιατί ο Δήμος δεν διεκδίκησε την παραγραφή του εν λόγω προστίμου προστατεύοντας τους ωφελούμενους μέχρι να επιλυθεί το ζήτημα της μεταφοράς τους ή συνέχισης της δομής του λαχανόκηπου στο ίδιο σημείο αλλά χρησιμοποιήθηκε σαν επιχείρημα για την απομάκρυνσή τους και με κίνδυνο να βρεθούν στη δυσάρεστη θέση του καταπατητή;

αυτοοργανωμένη ομάδα πολιτών και τέλος⁴⁵ 7. Τα επικείμενα σχέδια ανάπλασης του χώρου που προέκυπταν όμως από το σκοπό διεκδίκησης σχετικής επιχορήγησης εκ μέρους του Δήμου.

Στις 28 Μάη του 2015, ξαναγίνεται ακόμα μία γιορτή στο χώρο του λαχανόκηπου για την προβολή του προβλήματος και μέσα στα πλαίσια της κινητοποίησης για την προστασία του κήπου. Πρόκειται ουσιαστικά και για την τελευταία προσπάθεια να εξασφαλιστεί έστω και μέχρι τον Σεπτέμβρη ο λαχανόκηπος έτσι ώστε στο ενδιάμεσο, να αποφασιστεί η μεταφορά του σε διαφορετικό σημείο εντός της πόλης της Καισαριανής.

Το πρόβλημα ωστόσο, δεν ξεπερνιέται καθώς, διαδοχικά **την 5η Ιουνίου θα αφαιρεθεί η περιφραξη και τη Δευτέρα, στις 16 Ιούνη του 2015, ο Δήμος θα στείλει μία μπουλντόζα για να ισοπεδώσει τον αστικό λαχανόκηπο της Καισαριανής.** Στη θέση του, η Δημοτική Αρχή θα φυτεύσει μικρά δενδρύλλια και θα προσθέσει ξύλινα παγκάκια βάσει μελέτης της τεχνικής υπηρεσίας του Δήμου.

Συγκεκριμένα στο Δελτίο Τύπου της 19ης Ιουνίου του 2015, στο site του Δήμου θα γίνει η ακόλουθη ανακοίνωση⁴⁶: «Ο Δήμος Καισαριανής ενημερώνει ότι σύμφωνα με την απόφαση 121/28.5.2015 του Δ.Σ: «Διακοπή της λειτουργίας του Λαχανόκηπου στο Σκοπευτήριο Καισαριανής και τη διαμόρφωση του χώρου μετά την απομάκρυνσή του». Προχώρησε στην απομάκρυνση της περιφραξης, διαμορφώθηκε ο χώρος και έγιναν φυτεύσεις δασικών δένδρων και θάμνων, καλλωπιστικών φυτών σύμφωνα με την μελέτη της Τεχνικής Υπηρεσίας. (...) Θα ακολουθήσει η εγκατάσταση αυτόματου συστήματος ποτίσματος με υδροδότηση από γεώτρηση του Δήμου και θα τοποθετηθούν τραπεζόπαγκοι και παγκάκια».

7. Συμπεράσματα

Αρχικά θα παρουσιαστούν **μερικά γενικότερα συμπεράσματα για τους Δημοτικούς λαχανόκηπους σχετικά με τον τρόπο που έχουν λειτουργήσει ως τώρα (Δ.Λ.Α.) και τον ρόλο που παίζουν ή έπαιξαν στη διάρκεια της λειτουργίας (Δ.Λ Κ.).** Στη συνέχεια θα **γίνει ειδική μνεία στο ζήτημα της «εικόνας των δημοτικών λαχανόκηπων» και μιας κριτικής θεώρησης της μη αποδοχής τους από τους περιοίκους βάσει της ανάλυσης του Ν.Σ. αλλά**

⁴⁵ Αν και αρχικά ο Δήμος είχε συναινέσει θετικά στο να μείνουν οι ωφελούμενοι στον χώρο μέχρι να αποφασιστεί το μέλλον του.

⁴⁶http://portal.kessariani.gr/portal/page/portal/Index/%CE%BF%20%CE%94%CE%AE%CE%BC%CE%BF%CF%82%20%CE%BC%CE%B1%CF%82/%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82%20%E2%80%93%20%CE%94%CE%B5%CE%BB%CF%84%CE%AF%CE%B1%20%CE%A4%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85/T%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B1%CE%AF%CE%B1%20%CE%9D%CE%AD%CE%B1/%CE%94%CE%B9%CE%B1%CE%BC%CF%8C%CF%81%CF%86%CF%89%CF%83%CE%B7%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%A7%CF%8E%CF%81%CE%BF%CF%85%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%9B%CE%B1%CF%87%CE%B1%CE%BD%CF%8C%CE%BA_Προσπέλαση 27/06/2015

και της ιστορικής αναδρομής. Τέλος θα διατυπωθούν μερικά νέα ερωτήματα που απορρέουν από τη συγκεκριμένη ανάλυση.

A μέρος_Γενικότερα Συμπεράσματα

Βάσει της SWOT ανάλυσης που έχει γίνει για τους δημοτικούς λαχανόκηπους Θέρμης και Αλεξανδρούπολης σε πρόσφατη έρευνα με σχετικό θέμα (Ανθοπούλου, et al., 2013) οργανώνονται και τα γενικότερα συμπεράσματα για τους δημοτικούς κήπους Καισαριανής και Αμαρουσίου.

Σημειωτέον ότι στα περισσότερα σημεία της συγκεκριμένης SWOT ανάλυσης υπάρχει σύγκλιση με τα αποτελέσματα που βρέθηκαν στους υπό μελέτη δημοτικούς λαχανόκηπους

1 Πηγή: Στοιχεία επιτόπιας έρευνας (Θέρμη και Αλεξανδρούπολη), 2012 (Ανθοπούλου, et al., 2013)

Δυνατά σημεία

Κοινωνικά-οικονομικά οφέλη: Και στους τρεις υπό εξέταση λαχανόκηπους **ωφελήθηκαν ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες** τόσο σε επίπεδο **οικονομικό** όσο και σε επίπεδο **ψυχολογικό**. Μεγάλο μέρος των ωφελούμενων ήταν **συνταξιούχοι** αλλά και **αλλοδαποί**. Ειδικότερα στο Μαρούσι στους ωφελούμενους συμπεριλήφθηκε ομάδα ατόμων με ψυχικές ασθένειες καθώς και σχολικές κοινότητες γεγονός που αναδεικνύει το εύρος των κοινωνικών ομάδων που δύναται να επωφεληθούν από τα εν λόγω εγχειρήματα. Επίσης, στην περίπτωση της Καισαριανής ο λαχανόκηπος κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του έγινε τόπος εορτασμών και εκπαιδευτικών δράσεων. Τέλος, **και οι τρεις**

εξεταζόμενοι Δ.Λ. συνδέθηκαν με τα τοπικά κοινωνικά παντοπωλεία γεγονός που δείχνει ότι η δομή των δημοτικών λαχανόκηπων φέρει σπέρμα χωρικών, οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών.

Περιβαλλοντικά οφέλη: Οι καλλιέργειες που αναπτύχθηκαν στους εξεταζόμενους λαχανόκηπους ήταν βιολογικές. Στην περίπτωση του 1ου Δ.Λ στο Μαρούσι η μετατροπή του κενού οικοπέδου από σκουπιδότοπο σε λαχανόκηπο **έπαιξε επίσης έναν ξεκάθαρα εξωραϊστικό ρόλο στη γειτονιά.** Από λόγια ωφελούμενου για τον κήπο αυτό σε συνέντευξη στο διαδίκτυο⁴⁷: **«Ο κήπος αυτός είναι πνεύμονας πρασίνου για τη γειτονιά».** Επίσης, αναπτύχθηκαν ουσιαστικοί δεσμοί των κατοίκων με το χώρο των καλλιεργειών και κατ' επέκταση με το δημόσιο αυτό χώρο. **Τέλος, ο 1ος Δ.Λ.Α. λειτούργησε ως τοπόσημο και σημείο αναφοράς για την ευρύτερη γειτονιά.**

Αδύναμα σημεία

Πολεοδομικές & ιδιοκτησιακές εμπλοκές : Σχετικά με τους δύο Δ.Λ.Α. δεν σημειώθηκαν κολλήματα καθώς και οι δύο χώροι που παραχωρήθηκαν για τους Λαχανόκηπους ήταν ανήκαν στο Δήμο. Στην περίπτωση του Δ.Λ.Κ. παρουσιάστηκαν κολλήματα από την πολεοδομία κυρίως λόγω του ότι είχε εκπνεύσει η προσωρινή άδεια που είχε δοθεί από το Δήμο για όσο δρούσε υπό την ευθύνη της Μ.Κ.Ο. Προβλήματα όμως προέκυψαν και με τη Δασική Υπηρεσία καθώς «οι κατασκευές και η επιχωμάτωση» που είχαν γίνει για όσο λειτουργούσε ο λαχανόκηπος «αντίκεινται στις διατάξεις στις διατάξεις των άρθρων 71 Ν998/79 περί προστασίας των Δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας»⁴⁸.

Πολυνομία και γραφειοκρατικές εμπλοκές: Σχετικά με τους δύο Δ.Λ.Α δεν σημειώθηκαν κολλήματα. Τουναντίον, η υπεύθυνη των λαχανόκηπων τόνισε ιδιαίτερος το γεγονός ότι όλες οι σχετικές προετοιμασίες έγιναν χωρίς καθυστερήσεις και εξαιτίας μάλιστα της ετοιμότητας του Δήμου τα προβλήματα λύνονταν εύκολα και σε πνεύμα συνεργασίας με τους ωφελούμενους.

Αντίθετα στον Δ.Λ.Κ. **παρουσιάστηκε το φαινόμενο «σύγκρουσης επιδοτήσεων».** **Είδαμε δηλαδή για τον ίδιο χώρο αρχικά να δίνεται χρηματοδότηση για την υποστήριξη της δομής του λαχανόκηπου ενώ στη συνέχεια κατόπιν να εξασφαλίζεται χρηματοδότηση για ανάπτυξη.** **Γεγονός που προδίδει έλλειψη γενικότερου σχεδιασμού και στρατηγικής για το δημόσιο χώρο εν γένει. Η λήξη του διετούς προγράμματος χρηματοδότησης αποτέλεσε και το μεγαλύτερο «τυπικό» φραγμό στο να μην συνεχιστεί ο λαχανόκηπος της Καισαριανής.** Αντίθετα η λήξη του ίδιου προγράμματος δεν οδήγησε στην ακύρωση του 2ου Δ.Λ.Α. Συμπεραίνουμε **άρα ότι η ύπαρξη ή μη της χρηματοδότησης αποτελούν ένα τυπικό και όχι ουσιαστικό φραγμό για τη μη συνέχιση της λειτουργίας των λαχανόκηπων**

⁴⁷ Βλ. σημείωση 28

⁴⁸ Το αίτημα της Δασικής υπηρεσίας επιδόθηκε λίγο μετά το τέλος των «επίσημων» λειτουργιών του λαχανόκηπου στις 20.12.2013 ενώ η αυτοψία είχε γίνει την 25η Οκτωβρίου του ίδιου έτους.

και ως εκ τούτου ένα όχι αρκετά ισχυρό επιχείρημα του Δήμου της Καισαριανής έτσι ώστε να σταματήσει τη λειτουργία του ο Λαχανόκηπος.

Εξωτερικό περιβάλλον

Ευκαιρίες

Στην περίπτωση του Αμαρουσίου διαπιστώθηκε η σχετική ευαισθητοποίηση του Δήμου για τα εν λόγω εγχειρήματα γεγονός που επιβεβαιώθηκε και από την προσπάθεια επέκτασης των αστικών καλλιεργειών που οδήγησαν και στην οργάνωση του 2ου Δ.Λ.Α . Αντίθετα, στο Δήμο της Καισαριανής δεν υπήρξε ανάλογη ανταπόκριση. Σημαντική όμως ήταν και η θετική αντίδραση της Δημοτικής Αρχής του Αμαρουσίου στην επίθεση του 2ου Δ.Λ.Α. **από τους περιοίκους.** Η Δημοτική Αρχή με μήνυση κατά αγνώστου εκδήλωσε έμπρακτα την πρόθεσή της στην προσπάθεια προστασίας του εγχειρήματος αλλά και την υπόδειξη προς τους δικαιούχους οι ίδιοι να προστατέψουν τον χώρο που τους έχει παραχωρηθεί.

Στο σημείο αυτό αξίζει επίσης να σημειωθεί σχετικά με τον 2ο Δ.Λ.Κ. ότι παρά την αρχική καχυποψία που είχαν εκφράσει οι κάτοικοι, τις αρχικές επιθέσεις αλλά και τους φόβους ότι ο λαχανόκηπος θα είναι εστία μόλυνσης, θα προσελκύει κουνούπια και ποντίκια, στην πορεία της λειτουργίας του, σημειώθηκε θετική μεταστροφή στη στάση των κατοίκων ως προς τον Λαχανόκηπο. Τέλος, στον Δ.Λ.Κ. κατά την περίοδο της αυτοοργάνωσής του και προς το τέλος της λειτουργίας του και μέσα στα πλαίσια της κινητοποίησης που έλαβε χώρα έτσι ώστε να μην κλείσει, οι δικαιούχοι ανέπτυξαν πρωτοβουλίες δράσεων. Δράσεις που δημιούργησαν συνθήκες για ευρύτερες οριζόντιες συμμαχίες με τους περιοίκους. Πασιδηλη καλή σχέση όμως με τους περιοίκους ανέπτυξε και ο 1ος Δ.Λ.Α.

Απειλές

Η προσωρινότητα των εγχειρημάτων και η δυσκολία εφαρμογής ανάλογων πρωτοβουλιών επισφραγίζεται και στις τρεις περιπτώσεις των δημοτικών λαχανόκηπων. Το στοιχείο αυτό προκύπτει από τις απαντήσεις υπεύθυνων-ωφελούμενων καθώς και από την τελική κατάληξη του Δ.Λ.Κ. **Η μη θεσμοθετημένη χρήση αστικής καλλιέργειας θέτει εκ προοιμίου ένα καθεστώς επισφάλειας για τους Δημοτικούς Λαχανόκηπους. Οι αντιλήψεις των κατοίκων των πόλεων αλλά και των ιθυνόντων για τους λαχανόκηπους ως χώροι υποβάθμισης του δημόσιου χώρου.**

Συμπεράσματα ιδεολογικών διαχωρισμών και διαμόρφωση νέων ερωτημάτων.

ή

Προς την ανάδειξη ενός « τοπιακού ανταγωνιστικού πλαισίου»

Από τη βραχύβια ιστορία του κήπου της Καισαριανής και τις αντιδράσεις σχετικά με τον 2ο λαχανόκηπο στο Μαρούσι φαίνεται ότι ένα φυσικό τοπίο υπό μορφή πάρκου επιδρά συναινετικά πολύ περισσότερο απ' ότι μία έκταση καλλιέργειας που μπορεί να έχει εξίσου και βαθύτερο ουσιαστικό κοινωνικό ρόλο. Η τελική ισοπέδωση του Δ.Λ.Κ. τον Ιούνιο που μας πέρασε και η ανάπλασή του δεν αμφισβητήθηκε από τους περιοίκους με τον τρόπο που συνέβη κατά την αρχική του δημιουργία τον Ιούλιο-Αύγουστο του 2013 (επίθεση στην περιφραξη για να μη γίνει ο λαχανόκηπος). Δεν συμβαίνει συχνά οι κάτοικοι να επιτίθενται στη δημιουργία ενός χώρου πρασίνου με λειτουργίες αναψυχής. Αντίθετα τα παραδείγματα του 2ου Δ.Λ.Α και του Δ.Λ.Κ κατά τη δημιουργία τους δοκιμάστηκαν από σφοδρές επιθέσεις.

Σημαντική πτυχή της ιστορίας των δύο Δ.Λ.Α είναι ότι στην περίπτωση του 1ου Δ.Λ.Α. ο λαχανόκηπος λειτούργησε εξωραϊστικά σε σχέση με την προγενέστερη κατάσταση του κενού παρατημένου οικοπέδου ενώ ο 2ος λαχανόκηπος που χωροθετήθηκε σε άμεση επαφή με το κτήμα Συγγρού δημιούργησε ασαφείς φόβους ότι θα υποβαθμίσει την περιοχή. Ακόμα και σε μια περιοχή που υπήρχε άπλετος χώρος για την ανάπτυξη πλήθους δραστηριοτήτων χωρίς η μία να επηρεάζει την άλλη.

Καταλυτικής σημασίας το επιχείρημα του Δήμου της Καισαριανής όσο και η άποψη μερίδας Δημοτών ότι οι αστικές καλλιέργειες δε συμφωνούν με τον ιστορικό χώρο του Σκοπευτηρίου. Έχει ενδιαφέρον να δει κανείς πως, για παράδειγμα, χώροι αθλητικών δραστηριοτήτων (γήπεδο ποδοσφαίρου στην περίπτωση της Καισαριανής και μελλοντικό γήπεδο του μπάσκετ στην περίπτωση του Μαρουσίου) συνάδουν με την ιστορία του χώρου και το φυσικό κάλλος της περιοχής του Πάρκου του Συγγρού αλλά δεν «ταιριάζουν» οι αστικές καλλιέργειες.

Έτσι, αντλώντας στοιχεία από το υπόβαθρο της σκέψης του Ν.Σ. αναρωτιέται κανείς. Ποιο είδος τοπίου είναι περισσότερο «φυσικό» να υπάρχει στις πόλεις; Μήπως δεν είναι τόσο «φυσικό» να συνυπάρχουν τοπία καλλιέργειας στις πόλεις δίπλα στα τοπία αναψυχής; Το επιχείρημα περί φυσικότητας το οποίο καλύπτει διάφορες πτυχές της ανθρώπινης ύπαρξης σήμερα μοιάζει να επεκτείνεται και στις πόλεις και να γίνεται η ιδεολογική βάση για τον διωγμό των αστικών καλλιεργειών απ' αυτές. Αλλά όχι μόνο σήμερα. Στην ιστορική διαδρομή είδαμε με ξεκάθαρο τρόπο πως η μείωση των αστικών καλλιεργειών στην Αγγλία μετά το πέρας του 2ου παγκόσμιου πολέμου είχε μεταξύ άλλων λόγων ως βασικό

όχημα το επιχείρημα ότι η εικόνα των κήπων αυτών προκαλούν αρνητικούς συνειρμούς και γι' αυτό θα έπρεπε να αλλάξουν ονομασία από κλήρους (allotments) σε κήπους αναψυχής (leisure gardens). Αλλά και πάλι, το τελευταίο αυτό στοιχείο μας οδηγεί στην ανάλυση του N.S. η οποία με τον τρόπο που εξυφαίνεται δείχνει πως η φύση ως εξωτερικότητα, ως ένα αντικείμενο με διακοσμητικό χαρακτήρα αποκομμένη από την ομορφιά της χρήσης της και την αποσιώπηση ή απαλοιφή της συμμετοχής της κοινωνίας στην παραγωγή της λειτουργεί σαν ένα ιδεολογικό υπόβαθρο για την εκμετάλλευσή της. Αναρωτιέται κανείς γιατί η ιερότητα του ιστορικού χώρου της Καισαριανής των αγωνιστών του 2ου παγκοσμίου πολέμου να μην συνάδει με την ανακούφιση ευπαθών κοινωνικών ομάδων και να συνάδει περισσότερο μ' ένα γήπεδο ποδοσφαίρου κι ένα χώρο για τα ζώα συνοδείας που είναι σε άμεση επαφή με αυτόν; Γιατί αυτό το αρνητικό πρόσημο στη συνείδηση των κατοίκων των πόλεων σε σχέση με τις αστικές καλλιέργειες; Μήπως στη βάση της αστικής αυτής ιδεολογίας χτίζεται και ο «φόβος» μήπως τα «Συμμετοχικά Φυσικά Τοπία» λειτουργήσουν και ως χώροι-υποδοχείς ουσιαστικών κοινωνικών μεταλλάξεων την εποχή που η συλλογικότητα στους χώρους εργασίας βάλλεται με τον πιο εμφανή τρόπο; Το ιστορικό παράδειγμα του κήπου του Επίκουρου είναι άκρως διδακτικό ως προς αυτό το ερώτημα και δημιουργεί πλήθος ανοιχτών ερωτημάτων για την περαιτέρω πολιτική φύση των τοπίων αυτών καθώς και για το ταξικό τους πρόσημο.

Σήμερα στην Αττική υπάρχουν δήμοι με μεγάλο απόθεμα ανοιχτών χώρων και φυσικών ανοιχτών χώρων που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως προς αυτήν την κατεύθυνση. Δεν είναι λίγες οι ρητορικές που περιγράφουν την παρούσα οικονομική κατάσταση σαν εμπόλεμη κατάσταση και πέρα από τις ρητορικές μια μερίδα του πληθυσμού (μικρότερη ή μεγαλύτερη δεν έχει σημασία)σίγουρα τη νιώθει έτσι. Σε έναν σχετικά εύπορο Δήμο όπως ο Δήμος Αμαρουσίου για 40 λαχανόκηπους έγιναν 500 αιτήσεις. Η αρχική άρση των ιδεολογικών φραγμών διαφαίνεται στον ορίζοντα ως ένας βασικός πρώτος στόχος για την πυροδότηση τέτοιων διεργασιών αν και το πρώτο βήμα αρκετοί δήμοι ήδη το έχουν κάνει εξαιτίας ακριβώς αυτών των συνθηκών. Είδαμε άλλωστε ότι στα πρώτα συνολικά οράματα της πόλης του Ebenezer Howard που γεννήθηκαν με την βιομηχανική επανάσταση οι καλλιέργειες σχεδιάζονται με την πόλη. Αλλά και σήμερα, δε θα μπορούσε άραγε οι καινούριες επεκτάσεις των πόλεων είτε να σχεδιάζονται σε στενότερη σχέση με την αγροτική γη; ή οι υφιστάμενες στην καρδιά τους να αναπτύσσουν μικρότερα δίκτυα αστικών λαχανόκηπων και σε αλληλεξάρτηση με τους ψυχαγωγικούς πράσινους χώρους να ενώνονται με την περιαστική αγροτική γη;

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ ιδιαίτερα τον Αχιλλέα Τίγκα για το χρόνο και την προσωπική του αφήγηση σχετικά με τον βραχύβιο Δημοτικό Λαχανόκηπο Καισαριανής, την υπεύθυνη του Δήμου Αμαρουσίου κα Ελένη Γιαννοπούλου για το χρόνο που μου αφιέρωσε σχετικά με τους Δημοτικούς κήπους Αμαρουσίου καθώς επίσης και τον Αντιδήμαρχο της Καισαριανής κο Ιωάννη Πέρρη.

8. Βιβλιογραφία

aftodioikisi.gr, 2015. *Αυτοδιοίκηση*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.aftodioikisi.gr/dimoi/dimotikoi-laxanokipoi-kontra-stin-krisi>
[Πρόσβαση 29 Μάης 2015].

agroselliniko.blogspot.gr, 2015. *Αγρός Ελληνικό*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: http://agroselliniko.blogspot.gr/p/blog-page_7563.html
[Πρόσβαση 24 Ιούνιος 2015].

Casadevante, K. & Morán Alonso, N., 2015. *Raíces en el asfalto*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://raicesyafalto.wordpress.com/2015/05/23/epicuro-y-los-huertos-urbanos/>
[Πρόσβαση 12 06 2015].

el.metapedia.org, n.d. *metapedia.org*. [Ηλεκτρονικό]
Available at:
http://el.metapedia.org/wiki/%CE%91%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B9%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1
[Πρόσβαση 29 Μάης 2015].

Milbourne, P., 2011. Everyday (in)justices and ordinary environmentalisms: community gardening in disadvantaged urban neighbourhoods. *The international Journal of Justice and Sustainability*, Νοέμβριος.

Smith, N., 2010. *Uneven development: nature, capital and the production of space*. 3η Έκδοση ed. s.l.:Verso.

Viljoen, A., Bohn, K. & Howe, J., 2005. *Continuous productive urban landscapes: Designing urban agriculture for sustainable cities*. Architectural Press επιμ. Amsterdam: Elsevier.

votanikoskipos.blogspot.gr, 2015. *Βοτανικός Κήπος Πετρούπολης*. [Ηλεκτρονικό]
Available at:

<http://votanikoskipos.blogspot.gr/search/label/%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8C>

[Πρόσβαση 24 Ιούνιος 2015].

www.epanad.gov.gr, n.d. *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού»*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <http://www.epanad.gov.gr/>

[Πρόσβαση 29 Ιούνιος 2015].

www.vrilisos.gr, 2015. *Βριλλησός: Φυσιολατρική κίνηση*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <http://www.vrilisos.gr/activities/garden.html>

[Πρόσβαση 24 Ιούνιος 2015].

Ανθοπούλου, Θ. και συν., 2013. Δημοτικοί αστικοί λαχανόκηποι και βιώσιμη πόλη: Τοποθετώντας το αγροδιατροφικό σύστημα στην αστική ατζέντα.

Δαουτόπουλος, Γ., 2010. Δημοτικοί Λαχανόκηποι. *Πράσινη Πολιτική*, Νοέμβριος-Δεκέμβριος.

Εθνικό Δίκτυο Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης, 2015. *Κοινωνίας SOS*.

[Ηλεκτρονικό]

Available at: <http://www.koinoniasos.gr/>

[Πρόσβαση 24 Ιούνιος 2015].

Θωΐδου, Ε. & Φωτάκης, Δ., 2015. Μητροπολιτικές περιοχές και δημόσιος χώρος: Ανθεκτικότητα και «μετάβαση» μέσα από το παράδειγμα των κοινοτικών κήπων. *Γεωγραφίες, Άνοιξη*, Issue 25.

Καρύδης, Δ. Ν., 2006. *Τα επτά βιβλία της πολεοδομίας*. 1η επιμ. Αθήνα: Παπασωτηρίου.

Κλώντζα, Ό., 2014. *Το Βήμα*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=570962>

[Πρόσβαση 29 Μάης 2015].

Πισιμίση, Ε., 2012. *Oikopress*. [Ηλεκτρονικό]

[Πρόσβαση 25 Μάης 2015].

Τιβέριος, Μ., 2010. *Το Βήμα*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=320113>

[Πρόσβαση 31 05 2015].